

Yvonne Sentis Pujol

L'estatus de les dones a través dels Usatges

Treball de Fi de Grau

dirigit per la Dra. Maria Bonet Donato

Grau d'Història

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2024

Resum

Els Usatges de Barcelona són una compilació de texts legals del segle XII. El seu contingut posa al descobert quina era la situació -l'estatus- de les dones als comtats catalans. Podem confirmar que la majoria dels usatges, citen a les dones sempre des del llaç familiar. Dit això, s'adverteix ràpidament que el destí de les noies estava lligat al matrimoni, concertat pels seus pares.

A nivell legislatiu, s'adverteix una clara segregació entre els dos sexes en el moment de ser jutjats, tant per la naturalesa dels delictes que es jutjaven, com per les penes que els imposaven. També s'estudia el poder adquisitiu al qual podien accedir-hi tots dos. Mentre que els homes poden seguir sumant béns com compensació en guanyar un judici en contra de la seva esposa, les dones tenen més oportunitat de veure els seus béns arrabassats a favor del seu marit, sogres o fills. Així mateix, s'evidencia la subordinació de les dones als homes, tant en vida com en la mort, ja que fins i tot la vídua havia de romandre fidel al marit.

Paraules clau: Usatges de Barcelona, dones medievals, comtats catalans, virginitat, adulteri, matrimoni, herència, viudetat

Resumen

Los Usajes de Barcelona son una compilación de textos legales del siglo XII. Su contenido revela cuál era la situación —el estatus— de las mujeres en los condados catalanes. Podemos confirmar que la mayoría de los usatges mencionan a las mujeres siempre desde el vínculo familiar. Dicho esto, se advierte rápidamente que el destino de las jóvenes estaba ligado al matrimonio, concertado por sus padres. A nivel legislativo, se observa una clara segregación entre ambos sexos en el momento de ser juzgados, tanto por la naturaleza de los delitos como por las penas impuestas. También se estudia el poder adquisitivo al que podían acceder ambos. Mientras que los hombres podían seguir acumulando bienes como compensación al ganar un juicio contra su esposa, las mujeres tenían más probabilidades de ver sus bienes arrebatados en favor de su marido, suegros o hijos. Asimismo, se evidencia la subordinación de las mujeres a los hombres,

tanto en vida como en la muerte, ya que incluso la viuda debía permanecer fiel a su esposo.

Palabras clave: Usatges de Barcelona, mujeres medievales, condados catalanes, virginidad, adulterio, matrimonio, herencia, viudedad

Abstract

The *Usatges of Barcelona* are a compilation of legal texts from the 12th century. Their content reveals the status of women in the Catalan counties. We can confirm that most of the *usatges* refer to women always through their familial ties. That said, it quickly becomes apparent that the fate of young women was tied to marriage, arranged by their parents. On a legislative level, there is a clear segregation between the sexes when it comes to being judged, both in terms of the nature of the crimes and the penalties imposed. The purchasing power accessible to each is also examined. While men could continue to accumulate property as compensation by winning a lawsuit against their wives, women were more likely to have their possessions taken away in favor of their husband, in-laws, or children. Likewise, the subordination of women to men is evident both in life and in death, as even widows were expected to remain faithful to their deceased husbands.

Keywords: Usatges de Barcelona, medieval women, catalan counties, virginity, adultery, marriage, inheritance, widowhood

Índex

1. Introducció.....	1
1.1 Estat de la qüestió.....	2
1.1.1 Estudis de gènere.....	4
1.2 Objectius i fonts.....	7
2. Els Usatges de Barcelona	10
2.1 Antequam Usatici.....	11
2.2 La controvèrsia d'una cronologia	12
2.3 Les dones en la legislació dels Usatges.....	15
3. La dona en els lligams familiars: Una qüestió privada o pública?.....	18
3.1 Virginitat i matrimoni.....	22
3.2 Adulteri.....	32
3.3 Les vídues.....	41
4. Les dones i el patrimoni.....	49
4.1 El dret de l'herència	49
5. Conclusions.....	54
6. Socialització del Treball de Fi de Grau	57
7. Apèndix.....	60
8. Bibliografia	61
9. Webgrafia	64

1. Introducció

El present treball s'encarrega d'analitzar el text legal medieval Els Usatges de Barcelona, amb l'objectiu d'estudiar la condició social de les dones als comtats catalans d'entre els segles XI-XIII. D'aquesta manera, es posa en manifest les idees i morals catalanes, sobre la condició femenina que hi predominava. Per reforçar l'objecte d'estudi, s'han inclòs, algunes de les cites més cèlebres dels erudits de l'època -majoritàriament eclesiàstics-, que escrivien sobre moralitat i conducta.

Els apartats en que s'organitza aquest treball, responen a la classificació de les temàtiques que sorgeixen dels usatges. Per aquest motiu, s'han ordenat seguint l'esquema d'estudis com el d'Elisabeth Gràcia (2006): virginitat i matrimoni, adulteri, viudetat, patrimoni... Els títols manifesten un fort lligam entre les dones i el paper que complien dintre de la família, depenent de la seva edat, les responsabilitats i estil de vida variaven. Per tant, examinant el còdex, es pot descobrir quin era a la vida, l'eix que seguien les noies d'ençà que naixien: des de la virginitat fins a la viudetat, l'epicentre de les joves era el matrimoni. Tots aquests rols, juntament amb l'herència i l'adulteri, van ser legislats durant l'edat mitjana. No gens menys, amb el suport de les fonts secundàries, s'advertirà que aplicar o no la llei, estava relacionat amb els interessos familiars que orbitaven al voltant de les figures masculines. D'afegiment, es pot afirmar que encara que es tractin d'usatges feudals, les conclusions que s'extrauen poden ser extrapolables a totes les dones, de qualsevol estrat social.

Els Usatges de Barcelona, han estat consultats principalment, a partir de l'edició bilingüe -llatí i català antic-, de Fernando Valls Taberner (1984), versió de la qual es citen seguint l'ordre numèric. Altrament, s'han contrastat alguns usatges a través de l'obra de Joan Bastardas (1991), i de Guillem De Brocà (1918). Pel que fa a les fonts secundàries, han estat imprescindibles els llibres que segueixen el fil dels estudis de la Història de les Dones, de l'àmbit medieval català i europeu, com el de Teresa Vinyoles (1976) o Michelle Perrot i George Duby (1992).

En quant a l'ordre de continguts del treball, en primer lloc, s'analitza breument el còdex dels Usatges, explicant el seu origen i contingut; seguidament, apareixen els apartats que divideixen els usatges, segons la seva temàtica; i per últim, per

tancar els capítols, es desglossa el projecte de socialització que difon aquest Treball de Fi de Grau. Tot i que el tema treball no és viable per a tots els públics, s'ha desenvolupat un curtmetratge amb dibuixos i personatges que tenen veu pròpia, conformant tots plegats, una història que oscil·la entre el drama i la comèdia. A més, es troba a la xarxa, a l'abast de tothom amb una transcripció traduïda en tres idiomes: català, castellà i anglès per fomentar la seva divulgació.

1.1 Estat de la qüestió

Els Usatges de Barcelona com a cos jurídic de la Catalunya del segle XII, han estat bastant estudiats per molts historiadors tant del segle XIX com del segle XX, ja que la seva influència i repercussió a les constitucions catalanes han sigut notables. Són diversos els autors que estudien el dret català medieval i es remunten als Usatges¹, però en són menys els que s'han dedicat a treballar els referents a les dones en relació amb l'adulteri o la virginitat². Endemés, les conclusions d'aquests no solen ser gaire extenses, no els tracten tots en un mateix estudi i no s'arriba a una reflexió contextual. En canvi, els temes de fons, útils per entendre la concepció de la dona -virginitat, adulteri, puresa, matrimoni...-, sí han estat bastant estudiats per autores com Teresa Vinyoles³, Maria del Carmen

---

¹De Brocà, G. (1918). *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia. Textos jurídicos catalans, escriptors 1/1* (1985). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia. <https://hdl.handle.net/20.500.14226/572>. Consultat l'agost de 2023. Tot i que la publicació es va realitzar el 1918, per aquest treball s'ha utilitzat l'edició de 1985 publicada en línia per la Generalitat; Valls Taberner, F. (1984). *Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*. Amb pròleg de Jesús Fernández Viladrich i Manuel J. Peláez; i amb una preparació de l'obra, selecció d'originals i correccions a càrrec de Manuel J. Peláez i Enrique M. Guerra. Editat per Promociones Publicaciones Universitarias, S.A. Barcelona; Bastardas, J. (1991). *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII*. Establiment del text en llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona. Pagès Editors. Barcelona.

²Castellà, R. (Eds.). (2017). *Història i Memòria a Catalunya: Dones*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Agència Catalana del Patrimoni Cultural. Barcelona; Comas Via, M. (2021). *Ser vídua a la Catalunya medieval. Plecs d'història local*, 180, 14-17; García, M. del C. (1990). *Las mujeres en Zaragoza en el siglo XV*. Zaragoza: Ayuntamiento, Delegación de Acción Cultural; Gràcia, E. (2006). *La família tarragonina a la segona meitat del s.XIV*. Arola Editors. Tarragona; Pérez, I. (1991). *Les dones en el dret clàssic català: un discurs sexual*. Duoda. Papers de Treball, pp. 45 – 84.

³Vinyoles, T. (1976). *Les barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana :1370-1410*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Perrot, M., & DUBY, G. (Eds.). (1992). *Historia de las mujeres en Occidente: La Edad Media* (Vol.

García⁴ o Elisabet Gràcia⁵. Totes elles van utilitzar les fonts primàries per testimoniar l'aplicació legislativa dels Usatges en casos reals. D'aquesta manera, aprofitant l'avinentsa, s'ha estudiat la cultura de la virginitat i l'adulteri a través dels seus treballs.

Un exemple d'usatges relatius a les dones poc estudiats, trobem el cas de *Mulieribus*, on es fotografia el sever càstig que dictava la llei, havia de rebre una dona adúltera. Així mateix, l'usatge *Vidua*, tot i ser un dels més treballats en els estudis mencionats anteriorment, no s'acostuma a trobar en publicacions que es centrin exclusivament amb ell. S'han publicat múltiples estudis sobre les vídues als comtats catalans, com n'és un exemple els de Mireia Comas⁶. Per contra, el que sovinteja és la presència del dret de tenuta i l'any de plor⁷, de les Corts de Perpinyà de 1351, que substitueixen *Vidua*.

Afegir, que en relació als estudis relatius als Usatges, amb el que es sol reparar exhaustivament, és més aviat amb les relacions feudovassallàtiques i el *Princeps Namque*. Només s'ha trobat un article que sí sembla relacionar les dones en el dret català, però tot i així recau amb el dit anteriorment⁸. Per tant, tret dels estudis medievals enfocats exclusivament en les dones, són escassos els estudis de les dones als Usatges.

En definitiva, aquest treball té com objectiu estudiar els usatges referents a les dones i aprofundir en l'escrit d'aquestes ordenacions, relacionant-les amb la cultura social de l'època i, en consegüent, la cultura jurídica.

---

2). Taurus. <https://cursoshistoriavdemexico.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/07/georges-duby-y-michelle-perrot-historia-de-las-mujeres-2.-la-edad-media.pdf>; Consultat el juliol de 2023.

⁴ García, M. del C. (1990). *Las mujeres en Zaragoza en el siglo XV*. Zaragoza: Ayuntamiento, Delegación de Acción Cultural.

⁵ En la seva obra, Gràcia aporta una multitud de fonts primàries important, el que reforça els seus arguments i ajuda a recrear el que s'està estudiant. Gràcia, E. (2006). *La família tarragonina a la segona meitat del s.XIV*. Arola Editors. Tarragona.

⁶ Comas, M. (2021). Ser vídua a la Catalunya medieval. *Plecs d'història local*, 180, 14-17.

⁷ A la mort del pare, serien els fills qui heretarien directament la seva herència. Pérez, I. (1991), op.. cit., p. 66.

⁸ Pérez, I. (1991). Les dones en el dret clàssic català: un discurs sexual. Duoda. *Papers de Treball*, pp. 45 - 84.

1.1.1 Estudis de gènere

Aquest treball entra en la categoria dels estudis historiogràfics de la Història de les Dones nascuts, sobretot, a l'àmbit acadèmic dels anys 60' del segle XX, arran els moviments feministes de la contracultura dels Estats Units. Tot i que al seu inici la Història de les Dones estava vinculada a la política, a la dècada dels 80' se'n va deslligar quan el seu discurs va passar a orientar-se entorn al gènere⁹. Així, doncs, aquests estudis van anar guanyant popularitat dintre de la historiografia fins l'actualitat. Ho feu com a camp interdisciplinari que examina les formes en què les identitats de gènere, les relacions de poder i les estructures socials, influeixen en la vida quotidiana de les persones. La Història de les Dones compta amb autores clau que han fet possible la consolidació dels estudis femenins en multitud d'àrees: socials, culturals, territorials, familiars... Com a exemple, mencionar a Joan Scott, una de les grans pioneres des dels inicis del moviment feminista; com a destacada historiadora i teòrica de gènere, els seus treballs han estat centrats en la revisió de la narrativa tradicional històrica, i en l'anàlisi de les relacions de poder en llibres com *Gènere i Història*¹⁰. En els estudis de gènere també hi va contribuir Simone De Beauvoir, qui va dedicar-se a qüestionar què és ser dona a partir dels rols que se li assignen¹¹.

Aquests estudis van instigar i propulsar a estudiar la història de les dones en tots els períodes històrics. Els seu objectiu inicial era, sobretot, incloure-les en la mirada historiogràfica, ja que fins aleshores la història coneguda era la de la meitat de la població, la dels homes. Tot i aquest gran impuls, originalment la Història de les Dones no tenia consideració en el camp de la historiografia, perquè es concebia com "la història des de baix", ja que es plantejava que les dones eren una classe subalterna de la societat¹². El 1987 es va constituir la Federació Internacional per a la Investigació en la Història de les Dones, que buscava ampliar els estudis d'aquesta nova branca historiogràfica, la qual permetrà donar

---

⁹ Scott, J. (1996). "Historia de las mujeres". En Bruke, P. (Ed.), *Formas de hacer historia*. Alianza Editorial. Madrid. p. 60.

¹⁰ Scott, J. (1988). *Gender and the Politics of History*. Columbia University Press. New York.

¹¹ De Beauvoir, S. (1949). *Le deuxième sexe*. Gallimard. París.

¹² Aurell, J. (2017). *La escritura de la memoria. De los positivismos a los postmodernismos*. Universitat de València. p. 233.

fruit a una de les obres més importants d'aquesta categoria: *La historia de las mujeres en Occidente*. Aquesta obra, editada per Michelle Perrot i George Duby, consta d'un seguit de volums que es divideixen en etapes històriques. El segon volum d'aquesta producció, *La Edad Media*¹³, ha sigut una base important d'aquest treball, ja que desgrana detalladament la visió de la dona a partir de la imatge bíblica, a més de ressenyar, quin paper havia de desenvolupar en els espais que ocupava.

Tanmateix, la majoria dels estudis al seu inici es van centrar, sobretot, amb les dones poderoses, és a dir, amb les reines, comtesses, princeses... Aquests es coneixen com "Queenship"¹⁴, concepte que la investigadora Núria Silleras va traduir a "Reginalitat"¹⁵, el que Ángela Muñoz Fernández afirma que és un àmbit pròsper dintre del medievalisme hispànic¹⁶. Amb el temps, la voluntat de trobar resposta a les incògnites de la vida quotidiana de les dones humils, va incrementar les investigacions cap aquesta direcció, com és el cas d'aquest treball. A Catalunya les autores Teresa Vinyoles i Mireia Comas, destaquen entre les historiadores que s'han dedicat a aquests estudis¹⁷. Altrament, també hi ha autores peninsulars com María del Carmen García Herrero, qui desenvolupa temes de recerca molt interessants com, la por de les dones al part¹⁸, per la consciència a la mort; i també està Cristina Segura, qui ha estudiat els espais

---

¹³ Perrot, M., & Duby, G. (Eds.). (1992). *Historia de las mujeres en Occidente: La Edad Media* (Vol. 2). Taurus. <https://cursoshistoriavdemexico.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/07/georges-duby-y-michelle-perrot-historia-de-las-mujeres-2.-la-edad-media.pdf>. Consultat el juliol de 2023.

¹⁴ Pagès, A. (2017). El Queenship como modelo teórico de poder formal e informal aplicado a la nobleza: apuntes para una propuesta metodológica. *Journal of Feminist, Gender, and Women's Studies*, 5, pp. 47-56.

¹⁵ Silleras, N. (2005-2006). Reginalitat a l'Edat Mitjana hispànica: concepte historiogràfic per a una realitat històrica. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, (50), pp. 121-142. p. 123.

¹⁶ Muñoz, A. (2019). "Los estudios sobre las mujeres medievales. Agencia femenina y poder: claves y problemas de un momento de consolidación historiográfica". En E. López Ojeda (Ed.), *Las mujeres en la Edad Media. Semana de Estudios Medievales* (pp. 327-366). Gobierno de la Rioja, Instituto de Estudios Riojanos, Nájera. p. 327.

¹⁷ Comas, M. (2021). "Mujeres y vida cotidiana en la Barcelona de finales de la Edad Media". En López, E. (Ed.), *Las mujeres en la Edad Media* (pp. 111-137). Gobierno de la Rioja, Instituto de Estudios Riojanos, Nájera; Vinyoles, T. (2013). "La vida quotidiana i l'espai domèstic al segle XIII". En Ferrer, M.T. (Ed.). (2011). *Jaume I: Commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, Vol. 2, pp. 133-169. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

¹⁸ García, M. d. C. (2019). "Mujeres de la Baja Edad Media: acerca del nacer". En López, E. (Ed.), *op. cit.*, p. 86.

femenins a la Madrid medieval¹⁹. Per tant, hi ha hagut la proliferació d'aquests treballs femenins en alça, que cada vegada demostren que hi ha més espais per explorar.

Pel que fa a les obres auxiliars per aquest treball, ja s'ha mencionat "Les barcelonines a les darreries de l'edat mitjana"²⁰, de Teresa Vinyoles, una de les obres clau, al dedicar-se exclusivament a les dones del comtat de Barcelona. Així mateix, "La família tarragonina a la segona meitat del segle XIV"²¹ d'Elisabet Gràcia, també ha estat un pilar fonamental per compondre i estructurar el treball. L'autora es va centrar amb el nucli familiar, coincidint diversos capítols del seu treball, amb el que s'estudia en aquest. Les obres citades demostren una creixent motivació per analitzar la cultura social de l'edat mitjana, lligada als interessos anomenats anteriorment.

Altres recerques semblants han estat la d'Isabel del Val, coordinada juntament amb Juan Francisco Jiménez²², que recull multitud de temàtiques que oscil·len entre la família, la justícia, el treball i la cultura, fixant la mirada en la presència i activitat femenina. En aquest sentit, s'ha aprofundit també en les minories marginades antigament, com n'és el cas de les comunitats religioses perseguides a la península, els jueus i els musulmans. D'aquesta manera, Carmen Caballero Navas per exemple, estudia les dones jueves i converses a la Península Ibèrica al seu article "Mujeres judías y conversas en la Iberia medieval"²³. En la seva investigació, exposa els contractes matrimonials fets per a les dones, i la situació de la vídua jueva i les famílies jueves a la societat cristiana. Tot i que s'ha volgut incloure la petjada de les jueves i musulmanes a través dels Usatges, la inexistent menció a aquestes, és consegüent de què finalment no s'hagin pogut incloure. Les sancions per als jueus i sarraïns, sovint referencien a persecucions i càstigs.

---

¹⁹ Segura, C. (1992). *Los espacios femeninos en el Madrid medieval*. Madrid: Horas y Horas, D.L..

²⁰ Vinyoles, T. (1976). *Les barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana :1370-1410*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona.

²¹ Gràcia, E. (2006). *La família tarragonina a la segona meitat del s.XIV*. Arola Editors.

²² Del Val Valdivieso, M. I., & Jiménez Alcázar, J. F. (Eds.). (2013). *Las mujeres en la Edad Media*. Col·lecció (Monografías de la Sociedad Española de Estudios Medievales, 3). Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia. Murcia.

²³ Navas, C. (2021). "Mujeres judías y conversas en la Iberia medieval". En López, E. (Ed.), *Las mujeres en la Edad Media. Semana de Estudios Medievales* (pp. 271-300). Gobierno de la Rioja, Instituto de Estudios Riojanos, Nájera.

Aleshores, com que aquestes minories religioses eren marginades, i no se les deixava exercir càrrecs públics ni conviure amb els cristians²⁴, s'arriba a la conclusió que les lleis sobre dones dels usatges, no poden aplicar-se a aquestes comunitats. Per aquesta raó, es desconeix, quin era el seu procediment judicial, que estava, probablement, regit per la família.

1.2 Objectius i fonts

La finalitat d'aquest treball és analitzar, detalladament, els usatges en els que apareixen mencionades les dones. L'objectiu és fer un estudi profund sobre tots els que van ser redactats per a la vida tant pública com privada, de les dones, tot evitant caure en lectures victimistes o presentistes. El propòsit és entendre la societat de l'edat mitjana i per què els juristes i les autoritats, van arribar a configurar unes lleis i normes, exclusives per a elles. Es tracta de concloure si hi havia segregació de gènere davant de la llei, o bé una certa igualtat. Més que jutjar el passat, es busca aconseguir entendre'l i descriure'l, però, principalment, conèixer quin era l'estatus de les dones a l'edat mitjana als comtats catalans.

Les fonts principals emparades per tenir accés a la font primària dels usatges, han estat tres llibres fonamentals en la seva historiografia. En primer lloc, mencionar l'edició més antiga consultada, que ha enriquit els coneixements sobre l'origen del còdex, és tracta de l'obra de Guillem de Brocà, publicada el 1918. En relació a aquesta, s'ha recorregut a la versió digital publicada per la Generalitat, editada el 1985²⁵. La seva publicació és una font secundària molt rica en quant l'estudi i redacció dels usatges. Encara que De Brocà no analitza tots els títols que s'examinen en aquest treball, els que sí va tocar subtilment, suposen una gran aportació per la traducció i explicació dels usatges. En definitiva, "Historia del derecho de Cataluña", és un compendi molt complet sobre el trànsit de la història del dret a Catalunya.

---

²⁴ | Bou, G. G. (1996). Els jueus i els Usatges de Barcelona. *Barcelona quaderns d'història*, pp. 117-124.

²⁵ De Brocà, G. (1918). *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia. Textos jurídics catalans, escriptors 1/1* (1985). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia. <https://hdl.handle.net/20.500.14226/572>. Consultat l'agost de 2023.

En segon lloc, cal fer esment a “Los Usatges de Barcelona”, de Fernando Valls Taberner²⁶. Aquest és el llibre que ha estat la base d'aquest treball, del que s'han consultat i enumerat els usatges. S'ha confiat en mesura, amb la seva transcripció al llatí i amb la traducció al català antic.

En tercer lloc i últim, com a guia alternativa, s'ha comptat també amb l'edició de Bastardas²⁷, no obstant, no s'ha seguit la seva numeració, ja que la seva aportació ha estat en relació als comentaris recuperats de l'historiador Ficker.

Quant a les fonts consultades, per entendre el paper de la dona dintre de l'àmbit familiar i la comunitat, es destaquen tres obres claus per incidir en la vida quotidiana medieval i la ideologia que hi regia. En primer lloc, com ja s'ha comentat repetidament, “Les Barcelonines a les darreries de l'edat mitjana :1370-1410²⁸”, de Teresa Vinyoles, ha estat una peça fonamental per concebre la realitat de Barcelona durant el període que ens concerneix. L'autora és una experta en estudiar casa seva i ha publicat múltiples estudis sobre dones, que pertanyen a aquesta temàtica i a aquesta etapa històrica.

En segon lloc, “La família tarragonina a la segona meitat del segle XIV²⁹”, d'Elisabet Gràcia, és necessari per viure les experiències regulars d'algunes dones de la baixa edat mitjana. Tot i que es situa al segle XIV, és una cronologia que encara conserva la justícia dels usatges. A través de múltiples fonts primàries notariales, permet a qui ho llegeix, nodrir-se de l'entorn quotidià que ens interessa. A més, com ja hem dit, algunes de les categories en que divideix el seu treball, han sigut una inspiració per aquest mateix, atès que algunes de les normes jurídiques estan implicades en les relacions de l'àmbit familiar. És per això, que no es pot evitar estructurar el treball, en base de l'estatus vital de la dona.

---

²⁶ Valls Taberner, F. (1984). *Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*. Amb pròleg de Jesús Fernández Viladrich i Manuel J. Peláez; i amb una preparació de l'obra, selecció d'originals i correccions a càrrec de Manuel J. Peláez i Enrique M. Guerra. Editat per Promociones Publicaciones Universitarias, S.A.. Barcelona.

²⁷ Bastardas, J. (1991). *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII*. Establiment del text en llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona. Pagès Editors. Barcelona.

²⁸ Vinyoles, T. (1976). *Les Barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana :1370-1410*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona.

²⁹ Gràcia, E. (2006). *La família tarragonina a la segona meitat del s.XIV*. Arola Editors. Tarragona.

Per acabar, si hi ha una obra ha destacar encara, és sens dubte “*Historia de las mujeres en Occidente: La Edad Media*”, de Michelle Perrot i George Duby³⁰. No només presenta una bona anatomia sobre la concepció i la idea reservada a les dones, en les grans societats romanes i franques, sinó que a més, la riquesa de l'obra, recau en la participació de les grans expertes i experts que hi participen. A través de diversos capítols, és possible generar una panoràmica intel·lectual en torn als pensadors de l'edat mitjana i la ideologia que va portar-los a crear certs escrits dedicats a com eren i com havien de ser les dones.

Tots tres llibres aprofundeixen en els aspectes d'interès sobre la moral del recat i la puresa de les noies. En el cas de *La família tarragonina* d'Elisabet Gràcia, a partir de la multitud de casos legals que l'autora va cercar gràcies a la seva recerca exhaustiva als arxius de la ciutat; s'obtenen idees en quant, com s'extrapolaven a la vida quotidiana les lleis i els costums. Les descripcions de les cerimònies matrimonials que aporta Gràcia a la seva recerca, han estat decisives per recrear aquell àmbit privat de les famílies i viure-ho de primera mà. A més, Gràcia també cita alguns dels usatges com per exemple, el de la *Si quis virginem* o *Vidua*, per compondre el seu discurs.

No gens menys, “*Les barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana*” de Teresa Vinyoles, és indispensable per aplicar els usatges a la Barcelona medieval. La metodologia historiogràfica és semblant a la del llibre anterior, tot i que al recopilar casos de la pròpia ciutat de Barcelona, ajuda a treure conclusions més encertades.

Finalment, *Historia de las mujeres en Occidente*, de Michele Perrot i George Duby, presenta una bibliografia molt diversa i extensa sobretot en relació amb el concepte de la virginitat i l'adulteri a l'Edat Mitjana, això sí, des d'una perspectiva àmplia i global encara que, la major part de les referències són de l'Imperi Carolingi, el territori dels francs.

---

³⁰ Perrot, M., & Duby, G. (Eds.). (1992). *Historia de las mujeres en Occidente: La Edad Media* (Vol. 2). Taurus.

2. Els Usatges de Barcelona

Els Usatges de Barcelona o *Usatici Barchinonae*, són una recopilació de texts legals del segle XII, que oscil·len entre lleis, costums i constitucions, de diverses i diferents, èpoques i procedències, com, per exemple, del *Fuero Juzgo* visigot. Al capdavant, els *Usualia* van ser una promulgació escrita d'allò que ja estava en vigor, però, consuetudinàriament, essent les legislacions, trameses oralment en la seva majoria. Des de la data d'emissió, la compilació no va cessar, fins el regnat de Jaume I a qui se li atorguen diferents usatges com el 147 referent a la vídua³¹. Val a dir que les lleis gòtiques no van ser reemplaçades, sinó que van ser utilitzades com a complementàries³².

Els individus que van intervenir en la seva creació, van oscil·lar entre magnats, grans feudataris del comtat de Barcelona, i, especialment, juristes formats o influenciats per juristes de Bolonya. Aquests legisladors van aportar a pinzellades, la cultura jurídica d'Itàlia i Provença. La voluntat d'aproximar-se als fonaments jurídics dels centres europeus de la cultura jurídica, arribarà al seu punt àlgid al segle XIII, el moment de recuperació de la tradició romana.

El còdex jurídic dels Usatges de Barcelona representa un dels cossos legals més importants de Catalunya durant l'Edat Mitjana, segons autors com Guillem de Brocà³³. Llevat la controvèrsia de la data de promulgació, els usatges suposen la regulació de normes, lleis, costums... durant el comtat de Ramón Berenguer IV.

S'identifiquen diversos texts que fan referència al procediment d'actuació sobre problemàtiques a les quals els buits legals del període no podien respondre. Alguns d'aquests conflictes eren processos d'herència, de vassallatge, penalitzacions monetàries, l'autoritat del comte, etc. En aquest treball però, ens centrem amb els usatges escrits especialment per a les dones o que en fan referència.

---

³¹ De Brocà, G., *op. cit.*, p. 172

³² Bonnassie, P. (1988). *Cataluña mil años atrás (siglos X-XI)*. Ediciones Península. Barcelona. p. 342

³³ De Brocà G., *op. cit.*, p. 116.

2.1 Antequam Usatici

Anteriorment a la gènesi dels Usatges, hi havia plets, litigis i crims que la exigüitat legislativa goda ancestral, la *Lex Visigothorum*, no podia abraçar. Això mateix es confessa a l'Usatge *Cum Dominus*³⁴, on s'explica perquè el comte de Barcelona, Ramón Berenguer I, decidí actualitzar la legislació que encara seguia la línia de les lleis gòtiques. Aleshores, conscients que moltes queixes i casos, no es jutjaven o no es podien jutjar adequadament, es va decidir convocar un consell d'homes savis. Aquest va estar integrat també per la comtessa Almodis³⁵. Aquesta fita, continua l'usatge, es va desenvolupar a partir del precepte del *Liber Iudicorum*, que defensava que l'autoritat del rei residia al capdamunt de tothom, quan es tractava de fer justícia. *Hec sunt usualia*³⁶ constata la firma de tots els magnats, vescomtes i juristes que van participar en la resolució, així com els noms dels propis comtes.

Així, doncs, abans dels Usatges els malfactors que cometien greus crims, havien de superar un procés jurídic de caire fideïsta. Primerament, havien de prestar jurament davant de *Deum Ihesum-Déu-*, i els quatre evangelis³⁷;seguidament, s'enfrontaven a un judici d'aigua freda o calenta, o sovint, per combat. Aquests processos judicials que posen en pràctica mètodes perillosos per a la integritat física dels seus litigants, eren els judicis consuetudinaris coneguts com ordalies. Aquest tipus de procediments encara estaven presents, així com demostra la compilació, com per exemple amb *Mariti uxores*³⁸.

L'ordalia era un sistema per dirimir aquells plets que els jutges escèptics de la credibilitat de les proves que se'ls havien donat, dels testimonis o bé a falta de proves; quedaven inconclusos. Així, doncs, si no es podia arribar a un consens, seguint les pautes de les lleis visigodes, es desencadenava un judici de Déu, que, com el seu nom indica, es lluitava i guanyava per la gràcia divina. S'atribuïa la victòria a la voluntat de Déu, per tant, el vencedor venia perquè Déu així ho volia, esdevenint un resultat inapel·lable. Els susdits judicis oscil·laven des de proves

---

³⁴ Usatge 3 *Cum Dominus*. Valls, F., *op. cit.*, p. 73.

³⁵ Almodis de la Marca fou la tercera esposa de Ramón Berenguer "el vell".

³⁶ Usatge 4 *Hec sunt usualia*. Valls, F., *op. cit.*, p. 74.

³⁷ Usatge 1 *Antequam Usatici*. Valls, F., *op. cit.*, p. 73.

³⁸ Usatge 112 *Mariti Uxores*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 104-105.

on es posava en joc la violència física, com per exemple: un combat, la prova de la *caldarie*³⁹... D'altra banda, també hi havia una resolució per donar sentència, l'*albatum*, guarnida de molta controvèrsia, ja que, s'havia de submergir en aigua a dos nadons, cada un representant un dels contrincants, sota l'aigua que representaven els dos contrincants, el vencedor era el qui el seu nadó flotava.

En afegiment, val a dir que aquestes proves eren de caràcter dissuasiu, ja que els litigants preferien retractar-se, ja sigui en la denúncia, com en la mentida, que exhibir-se a aquestes pràctiques. Amb tot, aquestes pràctiques van continuar vigents fins a finals de l'Edat Mitjana.

2.2 La controvèrsia d'una cronologia

L'exactitud cronològica de la formulació dels Usatges, sempre ha estat un tema de debat que roman fins l'actualitat, per als historiadors i historiadores que els estudien. Així mateix, la datació de l'elaboració del còdex, ha anat transcendent entre el segle XI i XII. Tradicionalment, va ser fixada al voltant de la segona meitat del segle XI, coincidint en els anys de matrimoni dels comtes de Barcelona, Ramon Berenguer I i la seva esposa Almodis de la Marca⁴⁰; tanmateix, aquesta data queda en entredit davant la segona meitat del segle XII, atribuïda per autors com, per exemple, Joan Bastardas⁴¹ i especialment, per Pierre Bonnassie, data comunament acceptada en l'actualitat. De totes maneres, es pot afirmar que la data de finalització d'aquest còdex no seria posterior al segle XIII així com indica Mossèn Joseph Guidol, traductor dels usatges obtinguts a partir dels manuscrits del Museu Episcopal de Vic⁴², a qui atribueix com a últim comte compilador del còdex, a Jaume I.

---

³⁹ Era una prova que consistia en submergir el braç en aigua bullent i si en el temps fixat no se't curava, eres culpable, i el mateix amb aigua freda

⁴⁰ De Brocà, G., op. cit.. p. 130.

⁴¹ Bastardas, J. (1991). *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII*. Establiment del text en llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona. Pagès Editors. Barcelona. p. 11.

⁴² Mossèn Guidol, J. (1907). "Traducció dels Usatges, les més antigues constitucions de Catalunya y les costums de Pere Albert". En Institut d'Estudis Catalans. (2007). *Anuari MCMVII*. Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives. <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmct72f9>. Consultat el març de 2024. p. 85.

Certament, el diplomatista alemany J. Ficker al 1888 estableix dos moments diferencials per als usatges⁴³. El primer seria quan es componen els anomenats *Usualia*, vinculats al segle XI sota el mandat de Ramón Berenguer I. Seguidament, es van generar uns segons usatges que s'anomenarien els Usatges de Barcelona, corresponents al segle XII amb Ramón Berenguer IV. Tot i així, encara que hi hagi usatges del segle XI a la compilació, la data de la compilació no pot ser abans del segle XII⁴⁴. En definitiva, els primers usatges es van redactar al segle XI sota el mandat de Ramón Berenguer I però no fou fins al segle XII quan es va originar la compilació del cos jurídic, afegint usatges fins el segle XIII finalitzant la compilació amb Jaume I.

D'altra banda, el context històric que va propulsar la configuració dels Usatges de Barcelona o, *Usualia*, es situaria en el moment en què Ramón Berenguer I es converteix en el comte més poderós de la noubada Catalunya. Aquest poder provenia a conseqüència de les concessions que el comte atorgà als seus lleials servidors, en agraïment als serveis que li van prestar a les conquestes instigades pel comte. Així mateix, aquestes recompenses van servir per reforçar els vincles feudovassallàtics que tant defallien en aquells moments. Per tant, el comte estava consolidant el seu poder amb aquests vincles i altres estratègies com les convocatòries de les reunions de Pau i Treva. Aquestes tenien l'objectiu de consignar la supremacia del Príncep, els drets i deures dels vassalls i la implementació de les penes als delictes⁴⁵. Aquestes directrius foren necessàries per estipular normes vassallàtiques, de manera que asseguressin una certa pau i respecte a través de la jerarquia palesa en la figura de Ramón Berenguer I. Al transcurs de les següents generacions filials del comte, els seus descendents augmentaran el poder polític, militar i territorial, solidificant l'autoritat de la seva casa.

L'absència d'un ferm sistema judicial, va causar cert anarquisme sistemàtic al territori, consegüent de la incertesa en el dret i l'arbitrarietat en els buits legals, als quals Ramón Berenguer I va voler posar fi amb la formulació dels primers

---

⁴³ Bastardas, J., *op. cit.* p. 9

⁴⁴ Udina, F., & Udina, A. M. (1985-1986). Consideracions a l'entorn del nucli originari dels "Usatici Barchinonae". Estudi general: *Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, 5-6, pp. 87-107.

⁴⁵ De Brocà, G., *op. cit.*, p. 116.

usatges. Tot i que, com hem dit abans, realment, els comtes Berenguer I i Almodis, van establir uns «usos»⁴⁶. En afegiment, part d'aquest anarquisme amb el qual es volia acabar, tenia a veure amb el tradicional dret del *desafiament*⁴⁷: costum de magnats i altres senyors d'atacar-se i enfrontar-se, sovint, entre ells i contra el comte. Per tant, les ambicions dels senyors acabaven desembocant en actes de violència, rapinya, destrucció... que evidenciaven la manca de respecte cap al comte i els juraments feudovassallàtics. A més a més, cal recordar que hi havia un altre factor, el *dret de venjança*. Aquest fenomen l'executaven tant senyors com famílies feudals, en resposta a un atac previ en relació amb el patrimoni o l'honor⁴⁸ de la parentela. Tanmateix, a vegades es solucionaven els conflictes més pacíficament mitjançant un acord amistós, *convenientiae*. En resum, els comtats de Ramón Berenguer i Almodis romanien subjugats constantment al descontrol i se li havia de buscar l'estabilitat i control.

En definitiva, un cop formulats els usatges, haurien estat redactats per als territoris subjectes al comte de Barcelona i la resta de comtats que romanien sota la seva jurisdicció. En canvi, no es va obligar als altres comtes que formaven els comtats catalans, a aplicar la llei dels usatges als seus comtats. En són un exemple Besalú, Urgell, Pallars i Empúries⁴⁹.

D'altra banda, en quant a la data originària de la compilació, que ronda als volts del 1150, és a dir, al segle XII, és quan serien emesos el que s'anomenaria Usatges. La seva compilació vindria després de les conquestes de Ramón Berenguer IV, una vegada consolidés el Principat⁵⁰. En aquell moment, el comte constituïria la compilació dels Usatges, juntament amb els *Usualia* del segle XI.

Tradicionalment, situar la data d'emissió sota el regnat del seu rebesavi, es creu que seria per dotar al còdex d'autoritat, ja que, l'antiguitat afavoreix la legitimació d'un cos jurídic.

---

⁴⁶ Bonnassie, P., *op. cit.*, p. 343.

⁴⁷ Bonnassie, P., *op. cit.*, p. 131.

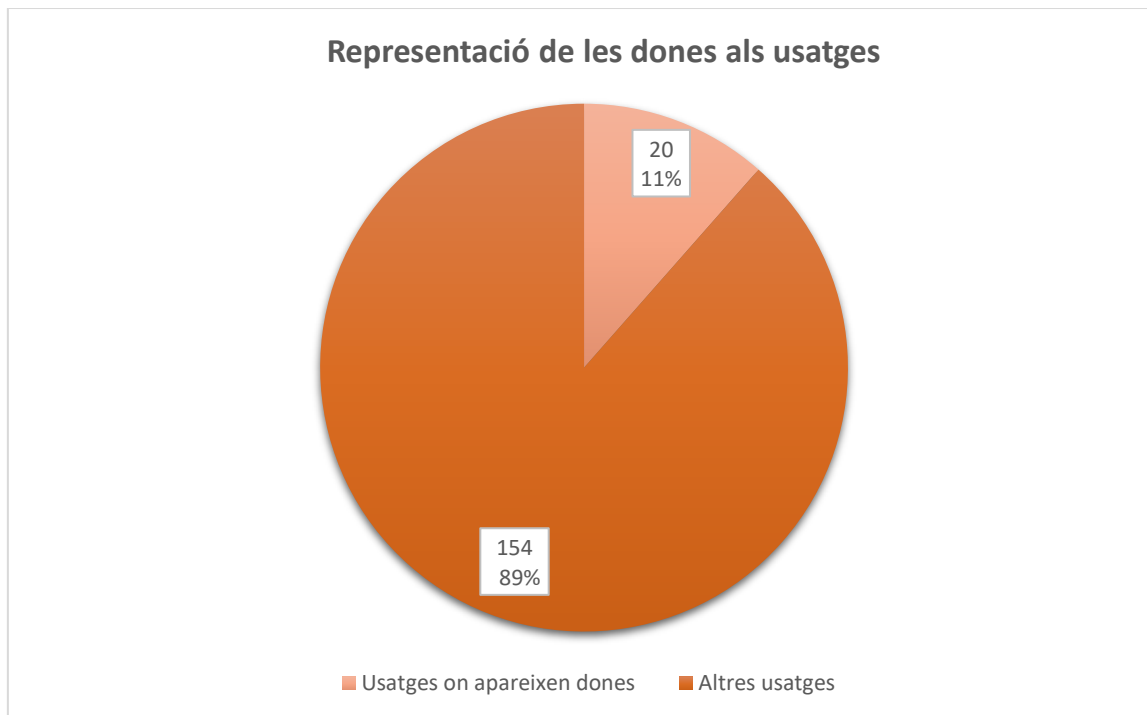
⁴⁸ A *Historia de la vida privada. Del Imperio romano al año mil*, es menciona repetitivament la importància de l'honor com el valor més important de l'individu i de la família.

⁴⁹ De Brocà G., *op. cit.*, p. 179

⁵⁰ Bastardas J., *op. cit.*, p. 11

2.3 Les dones en la legislació dels Usatges

La presència femenina a la legislació dels Usatges de Barcelona és pobra. Mentre que els homes apareixen a gairebé tots, les dones tant sols estan representades en 20 dels 174 títols:

El gràfic mostra com aquesta xifra tant sols equival a l'11% de la totalitat dels usatges. Les nomenclatures que presenten solen ser filla, mare, àvia, neta, esposa, verge, adúltera i vídua; vinculades als vincles familiars i les relacions matrimonials. Només en un usatge, *Hec est tregua*⁵¹, apareix una figura deslligada d'aquest context: la monja. Tanmateix, tant sols s'esmenta una vegada en tota la compilació, i s'ha de tenir en compte que sembla no ser del tot un usatge⁵². Tot i que els homes també comparteixen aquests rols familiars, per contra, freqüentment molt més amb designacions relacionades amb títols nobiliaris, i estatus econòmics i polítics com: cavallers, comtes, pagesos, magnats...

Per tant, la majoria dels usatges on les protagonistes són les dones, estan relacionats amb els lligams familiars o matrimonials, és per això que en aquest

⁵¹ Usatge 173 *Hec est tregua*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 132-136. p.133.

⁵² De Brocà, G., *op. cit.*, p. 178.

treball s'analitzen des de la perspectiva familiar i matrimonial de les dones. No gens menys, hi ha usatges que descriuen les normatives entre pares i fills que no inclouen a les dones atès que són de caire feudal. N'és un exemple l'usatge 127 *Quod si filii*⁵³. Per contra, sí s'acaba mencionant a la mare al següent usatge que sembla ser la continuació d'aquest⁵⁴. Tanmateix, no deixa de descriure el procediment que ha de dur a terme un pare contra el seu fill, si aquest últim atemptava contra les seves terres i la mare no té cap paper tot plegat.

D'altra banda, algunes de les disposicions enumerades a la compilació de Fernando Valls Taberner⁵⁵, sembla ser que no són usatges així com hem vist amb el 173, atès que del 171 al 174, són acords de Pau i Treva⁵⁶. Per aquesta raó no es desglossen ni analitzen en aquest treball, ja que tant sols són mencions genèriques quan es mencionen les dones. Tot i així, com que s'estudia la presència de les dones a partir de la recopilació de Valls Taberner, s'han comptabilitzat a la gràfica. El mateix passa amb *Anno ab incarnatione*⁵⁷, que forma part d'aquest consorci⁵⁸, i també s'ha afegit entre aquests 20 usatges, tot i només tenir una referència a les dones: "...negum hom o fembra, o esglesya ne cases qui entorn de aquelles son tro a trenta passos no destrenga ne evasesca, sinó lo bisbe o canonges als quals la dita esgleya sera sotmesa,...⁵⁹".

Com afegiment, aclarir que dels 20 usatges que es mencionen les dones, en la majoria també es mencionen als homes.

Aleshores, tot i que les resolucions de Pau i Treva, no s'analitzaran al llarg del treball, sí es mencionaran breument en aquest apartat que tracta de detallar breument en quins contextos apareixen les dones en els usatges.

---

⁵³ Usatge 127 *Quod si filii*. Valls, F., *op. cit.*, p. 109.

⁵⁴ Usatge 128 *Item Statuerint..* Valls, F., *op. cit.*, p. 109.

⁵⁵ Valls Taberner, F. (1984). *Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*. Amb pròleg de Jesús Fernández Viladrich i Manuel J. Peláez; i amb una preparació de l'obra, selecció d'originals i correccions a càrrec de Manuel J. Peláez i Enrique M. Guerra. Editat per Promociones Publicaciones Universitarias, S.A.. Barcelona.

⁵⁶ Fins i tot en algunes recopilacions no s'inclouen. De Brocà, G., *op. cit.*, p. 178.

⁵⁷ Usatge 133 *Anno ab incarnatione*. Valls, F., *op. cit.*, p. 111-112.

⁵⁸ Tanmateix, la data que apareix en aquesta edició (1163), sembla ser incorrecta. Farías, V. (1993-1994). Problemas cronológicos del movimiento de Paz y Tregua catalán del siglo XI. *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, (14-15), pp. 9-37. Universitat de Barcelona. Barcelona. p. 21.

⁵⁹ Usatge 133 *Anno ab incarnatione*. Valls, F., *op. cit.*, p. 111.

Pel que fa al usatge de Pau i Treva 171, per exemple, enganxa esbossos antisemites de la Bíblia, que un jueu ha de jurar quan ha acusat a un cristià d'algun crim⁶⁰. D'aquesta manera, el seu contingut no és originari del dret català, així i tot, algunes de les referències són: "... muller prengues e altre dorme ab ella. Respon: amen⁶¹"; ... los fills e las filles tuas sien lliurats a altre poble veent tos ulls, e defallents al sguardament de aquells tot lo dia...⁶²".

D'altra banda, el 172⁶³, és el recull de les normes que imposen Ramón Berenguer II i el bisbe d'Elna, als civils dels comtats de Cerdanya i Conflent, a través dels acords de Pau i Treva del 1118⁶⁴. Entre altres, ordena que cap home o dona poden robar animals, ni trencar la pau que allí es firma⁶⁵. La resta d'usatges afegeixen punts com "... e lo monjo e la monja e la vídua, algu no ls prenga ne lus faça injuria⁶⁶"; "...Vila o vilana e clergues no portants armas e monjos e sanctimonials nengun hom no gos ociure, nafrar, debilitar ne pendre o destrenyer...⁶⁷". Aquestes disposicions són, en definitiva, normatives per protegir als subjectes desarmats i vulnerables de la jurisdicció del bisbat d'Elna.

La resta d'usatges on apareixen les dones des de la perspectiva familiar, seran analitzats als següents apartats seguint l'ordre cronològic de la vida de les dones.

---

⁶⁰ Usatge 171 *Hec est forma*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 124-130.

⁶¹ Ídem, p. 127.

⁶² Ídem, pp. 127-128.

⁶³ Usatge 172 *Cunctis Pateat*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 130-132.

⁶⁴ De Brocà, *op. cit.*, p. 178.

⁶⁵ Usatge 172 *Cunctis Pateat*. Valls, F., *op. cit.*, p. 131.

⁶⁶ Usatge 173 *Hec est tregua*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 132-136. p.133.

⁶⁷ Usatge 174 *Treguam etenim domini*. Valls, F., *op. cit.*, pp.136-142. p.142.

3. La dona en els lligams familiars: Una qüestió privada o pública?

El marc contextual en què es van escriure els usatges referents a les dones, va ser quan l'església catalana, d'entre els segles IX i X, es va impregnar de la cultura eclesiàstica carolíngia degut a la proximitat i relacions d'ambdós. Aquest és un dels motius pels quals a les fonts secundàries que hem citat, es trobaran similituds entre la tradició moral franca i la dels comtats catalans⁶⁸.

Per començar, en la societat medieval l'espai de poder polític era compartit amb l'església, si més no, molts comtes com, Oliba Cabreta de Cerdanya-Besalú (920-990) i Sunyer de Barcelona(890-954), van acabar els seus dies com a monjos⁶⁹; també n'és un bon exemple el del bisbe de Barcelona Oleguer III, qui va ser l'artífex impulsor de la feudalització de Tarragona de la mà de Robert Bordet (1129). Aquest era un dels motius que explicarien que les qüestions morals religioses, s'extrapoleessin a les qüestions jurídiques. A més, a les escoles catedralícies i a les corts comtals es trobaven en gran part les mateixes persones, per tant, no era gens estrany que la major part dels jutges que motivaren a escriure certes lleis, foren clergues⁷⁰. Tenint en compte el poder de les figures eclesiàstiques en el marc medieval, es conclou l'impacte de les obres litúrgiques tant dels predicadors, com dels membres dels ordes monàstics, sobre les mentalitats del vilatge. És per això, que les lleis que jutjaven la conducta de les dones, eren lògiques entre la societat, com n'és el cas de *Maritis Uxores*⁷¹. L'existència d'aquestes persones cultes i instruïdes davant la gent humil que no ho estava, provocava que aquests últims, s'influenciessin amb les instruccions convincents dels alfabetitzats. Per tant, les paraules públiques penetraven a les llars privades.

---

⁶⁸ Perrot, M., & Duby, G. (Eds.). (1992). *Historia de las mujeres en Occidente: La Edad Media*(Vol. 2). Taurus.

⁶⁹ Sabaté i Curull, F. (2004). "Església, religió i poder a l'edat mitjana". En *Actes del IV Congrés de la CCEPC Església, societat i poder a les terres de parla catalana* (pp. 17-54). Plans, L., (Ed.), Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Institut Ramon Muntaner, Universitat de Vic. Cossetània Edicions. p. 18.

⁷⁰Ídem.

⁷¹ Usatge 112 *Maritis uxores*. Valls, F., *op. cit.*,p. 104-105.

Dit això, el segle XII va ser el moment d'apogeu de l'Església, condicionant que la seva paraula arrelés amb més força que mai.

Així mateix, la quantitat d'obres litúrgiques emeses de les mans dels teòlegs durant el cristianisme, va ser encoratjador. Les pàgines dels seus escrits tenien com a finalitat, definir quin havia de ser model de vida cristià i, per tant, servien com a guia definitòria de la vida quotidiana. Així, doncs, aquests texts van crear un marc pel que feia a les xarxes socials, on es definia una jerarquia on el sexe femení quedava subordinat al masculí; independentment de l'estatus social i civil que tingués una dona a l'Occitània i als territoris de la Catalunya actual, totes havien de complir les directrius estipulades pels seus pares o pels seus marits, així com ho defensaven i estipulaven els teòlegs. Tot això, tenia la finalitat de mantenir l'ordre i contenir el pecat, el gran delictes que atemorien en gran mesura als teocràtics. El llibre jurídic dels Usatges testimonia aquesta subordinació a *Unaqueque mulier*:

*“Unaqueque mulier sit emendata secundum valorem viri sui; et si virum non habuerit nec habet, secundum valorem patris sui vel fratris”*⁷².

El costum ve a dir que si una dona havia comés una falta, havia de ser corretgida, és a dir, jutjada, segons el valor, això és, l'estatus, del seu marit. Tanmateix, en l'absència de l'espós, ja fos perquè la dona era verge o vídua, se l'havia de sancionar a partir de la categoria social del seu pare o del seu germà, així com ho ordena l'organització jeràrquica del *pater familias*⁷³.

Per consegüent, s'observa com les dones no tenien un estatus per ser qui eren, sinó per l'estatus de l'home que tenien més a prop a l'esfera familiar i, depenent de la posició social que tenia aquest home, la dona tindria un judici més laxe o més dur⁷⁴. Aleshores, mentre que els homes podien ser jutjats com a vassalls⁷⁵, un dels rols propis d'una vida pública; les dones només podien ser-ho amb les

---

⁷² Usatge 22 *Unaqueque Mulier*. Valls, F., *op. cit.*, p. 79.

⁷³ Richard Saller diu a Saller, R. P. (1999). *Pater Familias, Mater Familias, and the Gendered Semantics of the Roman Household*. *Classical Philology*, 94(2), 182–197. <http://www.jstor.org/stable/270558>. p. 187. Diu que és un concepte modern, que els romans no l'utilitzaven.

⁷⁴ A l'Usatge 112 *Maritis Uxores*, tractat a la secció “3.2 Adulteri” s'observa aquesta distinció. Valls, F., *op. cit.*, pp. 104-105.

⁷⁵ Per exemple, Usatge 40 *Qui se sciente*. Valls, F., *op. cit.*, p. 84.

connotacions de filla, esposa, germana... Aquesta condició, segons Christiane Klapisch-Zuber, era resultat de què les dones estaven governades pel seu sexe⁷⁶, essent la sobredeterminació fisiològica del seu cos, la causa de la seva submissió⁷⁷. Els homes s'encarregaven de controlar la vida social de les esposes i filles, posar-les limitacions i si fos necessari, castigar-les⁷⁸.

Seguint aquesta lògica, es va propagar i impulsar un model de dona ideal, sobretot ideal per a les dones casades que, per suposat, tenia com objectiu tenir-les controlades per afavorir els interessos dels homes. Estem parlant de la figura de la Verge Maria, la figura femenina com a referència durant molts segles posteriors⁷⁹. Assolir la perfecta castedat i virginitat de la Verge, és una meta pràcticament impossible, sobretot si es vol aplicar a les dones casades. Tot i així, aquesta era la personificació que els homes de l'església imposaven com a perfecta imatge de l'esposa. Moltes vegades eren els monjos des dels monestirs qui retrataven el comportament i la naturalesa de les dones, però com bé assenyala Jaques Dalarun, què en sabien els clergues sobre les dones si vivien en celibat allunyats d'aquestes? L'únic record que en conservaven probablement, seria el de la seva mare, casada de ben jove, sota la voluntat del seu pare⁸⁰. Aquesta superposició dels homes, era factible tenint en compte que la cultura que corria sobre la mentalitat de la gent humil, estava plena de connotacions d'inferioritat cap a la dona i per aquest motiu, havia de vigilar-la i limitar-la als espais privats per a què no visqués maldestrament⁸¹.

L'obra llegida per excel·lència durant tota l'Edat Mitjana, entre les poques persones que presentaven habilitat lectora -a banda dels frares i sacerdots-, va ser la Bíblia. Aquesta compilació era la base dogmàtica d'on s'extreien els coneixements sobre la Història de la Humanitat i els arguments per justificar la inferioritat i la malícia de les dones, a partir dels relats extrets dels llibres

---

⁷⁶ Klapisch-Zuber, C. (1992). "Las normas del control". En Perrot, M. & Duby, G. (Eds.), *Historia de las mujeres en Occidente: La Edad Media* (Vol. 2). Taurus. p. 21.

⁷⁷ Klapish-Zuber, C., op. cit, p. 22.

⁷⁸ Íbidem.

⁷⁹ Casagrande, C. (1992). "La mujer custodiada". En C. Klapisch-Zuber (Ed.), *Las normas del control*. Taurus. p. 97.

⁸⁰ Dalarun, J. (1992). "La mujer a ojos de los clérigos". En C. Klapisch-Zuber (Ed.), *Las normas del control*. Taurus. p. 24.

⁸¹ L'Usatge 77 *Exhereditare*, condemnava a les noies Valls, F., op. cit., p. 94.

compilats. Primerament, ens hem de dirigir necessàriament al Gènesis, el primer i més famós llibre de la Bíblia, on s'explica l'origen de la creació de la dona i de l'home. Sant Ambrosi de Milà (340-397) tenia clara quina era la resolució del pecat que s'havia comés al Paradís: “La mujer es quien ha sido autora de la falta para el hombre, no el hombre para la mujer”⁸². Encara més, Tertulià acusà a les dones de ser la porta a l'infern, una afirmació que va propagar la idea que la dona era un agent de Satanàs durant el segle XII⁸³.

Així mateix, la llista d'intel·lectuals que recolzaven dites afirmacions d'inferioritat és molt llarga, en són un exemple “Por el bien del orden, es necesario en la familia humana que sean los más sabios quienes gobiernen. Y por esta clase de sujeción está la mujer de modo natural sometida al hombre, porque en el hombre predominan el discernimiento y la razón”⁸⁴, de Sant Agustí d'Hipona(354-430); o l'acusació de Geoffroy de Vendôme (1093-1132), “Ese sexo (femenino) envenenó a nuestro primer padre, decapitó a Juan Bautista y llevó a la muerte al valiente Sansón. ¡Ay de ese sexo, en el que no hay temor, ni bondad, ni amistad, y al que hay que temer más cuando se le ama que cuando se le odia!”⁸⁵.

Amb tot, adjectius menys crítics van ser emparats pels predicadors cap a les dones: misericordioses, pacients, pietoses, fermes⁸⁶... tot i així, cal destacar-ne d'altres que no en són menys recurrents, com per exemple: la lleugeresa d'esperit (imbecillitas mentis)⁸⁷, causa segons els predicadors, de què les dones siguin més propenses a caure en la temptació. Tampoc oblidar-se del concepte de la maldat; són múltiples les fonts que tracten l'estereotip de la malícia de les dones, n'és un exemple el franciscà Eiximenis(1330-1409) que atacava constantment a les dones en els seus escrits com a “Llibre de les dones” o “Regiment de la cosa pública”.

---

⁸² Dalarun, J., *op. cit.*, p. 28.

⁸³ Canet, J. L. (2022). Hacia la configuración de un nuevo prototipo de mujer a fines de la Edad Media. En González, D. M. & Plaza F. del M. (Eds.), *Estereotipos femeninos desde la antigüedad clásica hasta el siglo XVI* (pp. 41-58). De Gruyter. Berlín. p. 41.

⁸⁴ Citat a Caso, Á. (2005). *Las Olvidadas, una historia de mujeres creadoras*. Epublibre. https://static1.squarespace.com/static/60455043b7d9213268b17330/t/609941311c911976f7b3a2a7/1620656435760/Las_olvidadas_Angeles_Caso.pdf. p. 17. Consultat el febrer de 2024.

⁸⁵ Citat a Caso, Á., *op. cit.*, p. 38.

⁸⁶ Vinyoles, T. (1976). *Les barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana :1370-1410*. Fundació Salvador Vives Casajuana. p. 16.

⁸⁷ Gómez-Acebo, I. (2005). *La mujer en los orígenes del cristianismo*. Editorial Desclée de Brouwer. Bilbao. p. 110.

Concretament, el frare descrivia a la dona com una persona amb poc seny i molta malícia⁸⁸. Per acabar, com bé assenyala Teresa Vinyoles, les dones eren vistes com un infant, ja que eren vigilades, castigades i se les deia el que havien de fer⁸⁹.

Aleshores, sota aquest ventall d'estigmes i etiquetes sobre les dones, es creen un seguit de lleis al cos judicial dels Usatges, que, com veurem, estan influïts per aquest paradigma subjugador de les dones.

3.1 Virginitat i matrimoni

Durant l'edat mitjana es celebraven concilis ecumènics⁹⁰, ja sigui per acusar d'herètiques diverses disciplines que sorgien dintre de l'Església Catòlica, com per resoldre qüestions teològiques, polítiques, socials...

Així mateix, la congregació aprofitava alhora, per emetre pautes de conducta i servitud als seus fidels, amb la finalitat de dirigir els cristians cap a la salvació de la seva ànima. Una de les grans vies per arribar a l'èxtasi de perfecció cristiana, era la castedat, gran sinònim de puresa. Consideraven que concedia a l'individu, l'aproximació a la gràcia divina així com al beneplàcit de Déu. D'aquesta manera, s'instigava a la societat a viure en un estat virginal, lligat en els conceptes mencionats.

Així, doncs, sembla ser que amb la continència sexual, com amb la repressió dels pensaments impurs, s'assolia aquest estat. A les societats cristianes, tant dones com homes havien de complir amb aquest poncellatge, sobretot els fadrins i fadrines que encara no s'havien casat. Tot i però, hi havia molta més pressió cap a les noies que cap als nois, ja que d'elles -les encarregades d'engendrar la descendència-, depenia l'honor de la família⁹¹.

---

⁸⁸ Vinyoles, T., *op. cit.*, p. 16.

⁸⁹ Jordi Bolós cita a Vinyoles en Bolós, J. (2000). *La vida quotidiana a Catalunya en l'Època Medieval*. Fotografies de Ramón Manent. Edicions 62. Barcelona. p. 57.

⁹⁰ Reunions on es reunien tots els bisbes catòlics per discutir assumptes relacionats amb la doctrina catòlica.

⁹¹ Fonay, S. (1992). "Las mujeres entre finales del siglo V y finales del siglo X". En M. Perrot & G. Duby (Eds.), *op. cit.*, p. 236.

En la compilació dels Usatges de Barcelona només apareix un usatge referit a la virginitat:

*“Si quis violenter virginem corrumpere, aut ducat eam in uxorem, si illa et parentes ejus voluerint et dederint ei suum exovar, aut donet el maritum de suo valore. Si nom virginem quis violenter adulteraverit et impergnaverit, similiter.”*⁹²

Tot i això, aporta molta informació sobre els nexes matrimonials que, com s'ha dit, estaven estretament lligats amb la virginitat. Si més no, l'únic usatge que en parla, ho fa transmetent-se al matrimoni.

La informació que s'extrau exposa quin era el procediment a seguir, per castigar a un home que desvirgués a una noia sense el consentiment dels pares. Dit això, si un home violava a una noia verge, si ella i els seus pares volien, podia casar-se amb ella; en cas contrari, el delinqüent havia de buscar-li un marit que fos del seu valor, és a dir, amb un home que tingués el mateix estatus social que la violentada. En definitiva, tenia que ser equivalent a la noia, com si fos el marit que ella hagués pogut trobar en cas de seguir pura. El tractament era diferent tenint en compte diversos factors d'estatus, com per exemple, si la dona conservava o no la virginitat, i si era filla legítima o il·legítima⁹³.

Per tant, durant l'edat mitjana, una noia corrompuda podia casar-se tot i no ser verge, tot i però, amb el seu violador. Tanmateix, a vegades es denominava violador a l'amant de la verge, a qui era preferible que no descobrissin perquè de ser així, al menys entre els francs, suposaria l'esclavitud per a ella⁹⁴. En tot cas, aquest usatge va ser redactat amb la finalitat de crear una legislació en contra de les violacions de les noies verges, perquè, com hem vist, encarnaven el futur de la parentela; una noia desvirgada fora del matrimoni, encara que fos per una violació, estaria assenyalada per sempre i no podria casar-se “amb un home decent”.

---

⁹² Usatge 108 *Si Quis Violenter*. Valls, F., *op. cit.*, p. 104.

⁹³ Isabel Perez (1991), "Les dones en el dret clàssic català: un discurs sexual". *Papers de Treball*. Duoda. pp. 45 - 84. p. 58.

⁹⁴ Rouche, M., *op. cit.*, p. 395.

D'altra banda, la disposició continua afegint que, si la noia no era verge i l'embarassaven, es fes "el mateix". Per tant, suposadament, s'estaria referint a una dona vídua, ja que, per contra, una dona casada ja tindria marit; potser els usatges haurien d'haver recollit la sanció a la violació d'una dona casada, perquè seria optimista concloure que no havien atemptats cap a les dones casades. Esperem que no sigui perquè una dona casada violada, entrava en la categoria d'adúltera, de ser així, podria ser que la pròpia família era la que passava comptes amb l'assaltador. En tot cas, aquesta regulació exclusiva per als violadors de noies verges o vídues, posa en manifest, no només l'existència d'aquestes violacions, sinó també l'existència de la necessitat d'assegurar que fos com fos, totes les dones es casessin.

En relació als matrimonis, majoritàriament, eren els pares els qui decidien els conjugues dels seus fills. Aquest fenomen era també decisor en quant al futur dels joves, atès que si no volien quedar-se fora del repartiment de l'herència, havien d'acatar sense oposar-se⁹⁵. Aquest matrimoni concertat s'acordava entre els pares d'ambdós cònjuges.

L'Usatge *Exhereditare* deixa clara la capacitat dels parents per desheretar una noia que es nega a unir-se en matrimoni amb el marit que li han concertat:

*"Exhereditare autem possunt predicti genitores filios suos [vel filias], vel nepotes sive neptes, si illi tam presumptuosi existerint ut patrem aut matrem, avum aut aviam, [...], vel si filie matrimonio se conjungere noluerint sed turpiter viverint,..."*⁹⁶

La curiositat que radica d'aquesta llei es troba en què es condemnava a desheretar a les filles si aquestes negaven casar-se amb el marit que li havien imposat, assenyalant la vida maldestre que viuria si no complia amb l'establert; en canvi, pel que fa als fills, no els afectava aquesta clàusula com a raó de desheretament, sinó per altres faltes relacionades amb la seva vida pública.

Una vegada més, per tant, queda constatada la importància del matrimoni a la Catalunya medieval i, com la família estava disposada a desheretar les dones si es

---

⁹⁵ Gràcia, E., *op. cit.*, p. 34.

⁹⁶ Usatge 77 *Exhereditare*. Valls, F., *op. cit.*, p. 94.

negaven al matrimoni concertat, tot i saber el que això significava: Sense una dot que oferir, poques sortides les quedaven a les dones, tret de la prostitució o la mendicitat; cedir en herència les seves possessions als fills i, buscar un marit -que s'escairés a la seva altura- a les filles, les famílies ho feien per assegurar-se de que el seu llinatge no desaparegués en el futur. Si desheretaven als seus descendents, aquests difícilment podrien casar-se, de manera que no tindrien un habitatge i una família, atès que no podrien oferir res per firmar un contracte matrimonial; equivaldrien a ser pobres, ja que l'estatus social venia determinat per la riquesa que es posseïa, i si no tenien res -tret del que podien aconseguir com a resultat del seu propi treball-, no podrien casar-se, al menys amb una persona que anteriorment era del seu estatus. Per aquest motiu, els matrimonis eren molt importants si es volia evitar que el llinatge caigués en la mendicitat i, consegüentment, la família i el llinatge baixés de categoria.

Puix que la cultura del moment era el recat i la castedat cristiana, qui ho incomplia atemptava contra l'honor de la família atès que seria mostra de lleugeresa d'esperit, entre altres. Per aquesta raó, entre el Concili de Lateranense I (1123), fins el Concili de Vienne (1311-1312), s'enjoien d'alabances les vídues i els matrimonis⁹⁷ castos. En el cas de les vídues, es denominaven castes aquelles que guardaven respecte als seus difunts marits romanent vídues sense tornar a casar o conèixer un altre company de vida; i en el cas dels matrimonis, eren castos aquells que els dos cònjuges romanien fidels entre ells, perquè d'aquesta manera no corrompien la unió sacramental i així, complien amb la castedat cristiana:

«Porque no solamente las vírgenes y célibes encuentran el favor de Dios por sus buenos actos y recta fe y merecen lograr la eterna bendición, sino también los casados»⁹⁸.

Aleshores, si una dona i un home es casaven, caminaven pel camí de la santedat als ulls de la legalitat eclesiàstica i de la pública. L'església encoratjava a les esposes a combatre el paganisme, en la intimitat de les llars, convençant als marits en no tenir relacions sexuals i abraçant l'ètica cristiana. Aquesta era una de les

---

⁹⁷ Tanner, N.P. (2003). *Los concilios de la Iglesia*. Biblioteca de autores cristianos. Madrid. p. 73.

⁹⁸ Ídem.

maneres d'assegurar la salvació d'ambdós, atès que la salvació estava a l'abast dels casats sempre i quan imitessin els models de santedat clericals. Aquests models eren la virginitat i la prèdica, això sí, havien de seguir-ho de manera paradoxal⁹⁹, ja que en un matrimoni, objectivament, cap dels dos era verge. Per consegüent, els casats trobaven “el favor de Déu”, sempre i quan no cerquessin les relacions sexuals per pur plaer, sinó, per engendrar fills. Tanmateix, és hipòcrita pensar que dintre dels matrimonis els conjugues tan sols tindrien relacions sexuals per tenir fills, tot i que segurament, depenia de la capacitat estoica i de quant cristià era cadascú.

En el cas del món monàstic, com era d'esperar, la virginitat anava lligada a la vida ascètica dels monjos i de les monges, a més a més, les dones que entraven a la vida religiosa, automàticament adquirien un estat de doble puresa i virginitat¹⁰⁰. Tanmateix, és curiós destacar que entre els membres del monacat, la virginitat era vista com una forma de martiri equivalent a la dels màrtirs¹⁰¹. Si els membres de la comunitat eclesiàstica concebien la virginitat com un martiri, ens indica que l'exercici de la castedat era tant complicat que fins i tot els més fidels, que volien passar l'eternitat junt a Déu, el percebien com una tortura i sofriment, al igual que un martiri. Aquesta confessió porta a qüestionar que, si per a les autoritats religioses, les quals n'eren prou conscients de la vida ascètica que havien de portar, era equivalent a la penitència, com dura havia de ser l'obligació de la castedat per a les persones foranies als convents? Per suposat, el clero també estava exempt de les relacions carnals i de les unions matrimonials, tot i que això no havia estat sempre així: no fou fins la Reforma Gregoriana (segle XI) quan el papa Gregori VII va prohibir el Nicolaisme, els matrimonis dels personatges eclesiàstics.

Així, doncs, s'observa com amb el temps les preocupacions socials, econòmiques i teològiques, van donar un impuls addicional a l'esforç de preservar la puresa¹⁰².

---

⁹⁹Aurell, M. (1998). *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*. Editorial Omega. Barcelona. p. 307.

¹⁰⁰Resnick, I. M. (2000). Marriage in Medieval Culture: Consent Theory and the Case of Joseph and Mary. *Church History*, 69(2), 350–371. <https://doi.org/10.2307/3169584>. Consultat l'abril de 2024. p. 357.

¹⁰¹ Aurell, M. (1998). *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*. Editorial Omega. Barcelona.p. 307.

¹⁰² Resnick, I. M., *op. cit.*,p. 350.

Davant d'una societat patriarcal com n'era la medieval, el responsable de preservar la virginitat de les seves filles -això és, prevaldre l'honor de la família-, era el pare. Per aconseguir-ho, només podia ser a través de l'educació moral i del control social, això és, evitar que les filles es relacionessin amb la comunitat social¹⁰³, per tal de què la seva compostura virginal no es diluís i la família no fos menystinguda i assenyalada entre els veïns. D'aquesta manera, a les barcelonines, per exemple, se les educava per a ser vergonyoses i servir a Déu, a més d'ensenyar-les a cosir, filar i bordar per tal de què es mantinguessin ocioses¹⁰⁴, a fi d'evitar que la seva ment s'omplís amb pensaments deshonestes que, com hem vist, era indecorós.

Que es redacti una regulació jurídica sobre la virginitat d'una noia, és un fet que tot i en l'actualitat pot semblar estrambòtic, ja que ho atribuïm a una qüestió privada i personal. Tanmateix, les antigues estructures polítiques contemplaven regular la vida personal, atès que hi residia el concepte heretat dels romans: *La Res Publica*.

La finalitat que tenia la comunitat política de la *res pública*, era la preserverància del bé comú i la utilitat comuna, agregant també el context de la *res pública christiana*, inclosa en una història teològica de salvació¹⁰⁵. Per tant, una qüestió privada, inclús personal com és la virginitat, durant l'edat mitjana, era una qüestió pública, d'interès col·lectiu, atès que la falta d'un membre comunitari embrutava tota la comunitat, deixant una petjada negativa com n'és el pecat. Aquest sentiment col·lectiu no deixa de ser habitual fins ben entrada la contemporaneïtat; si més no, en el segle XVII quan els puritans -estructura de poder sorgida del protestantisme-, executaren en Salem "delinqüents" relacionats de pactar amb el diable, ho feien perquè concebien que si el/la delinqüent no era castigat/da, la comunitat compartiria la culpa i Déu imposaria el seu judici sobre innocents i culpables per igual¹⁰⁶.

---

¹⁰³ Casagrande, C., *op. cit.*, p. 103.

¹⁰⁴ Vinyoles, T., *op. cit.*, p. 30.

¹⁰⁵ Estrada, A. (2017). "El jurista y el poder público en la Cataluña medieval". En Pérez, J. M., & Montagut, T. (Eds.), *Los juristas catalanes y el Estado español*. Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales. p. 41.

¹⁰⁶ Morgan, E.S. (1997). "Mary Easty Súplica de una bruja condenada 1692". En Boorstin, D.J. (Ed.), *Compendio histórico de los Estados Unidos: un recorrido por sus documentos fundamentales*. Fondo de cultura económica. México. p. 36.

Seguint aquesta lògica, al segle XIV, a darreries de l'Edat Mitjana, Francesc Eiximenis acabava d'escriure *Regiment de la Cosa Pública*, obra dintre de l'enciclopèdia *Lo Crestià*. El regiment se centra en temes relacionats amb el bon govern i la governança justa, principalment des d'una perspectiva cristiana; ofereix consells per als governants sobre com haurien de gestionar els seus regnes i com els ciutadans havien de viure una vida virtuosa, oferint consells pràctics per a la vida cristiana. D'aquesta manera, totes aquelles persones que promovien els divorcis com, per exemple, els alcavots o alcavotes¹⁰⁷, ordena que s'expulsin de la comunitat. L'expulsió és mostra d'una greu preocupació per la ruptura del vincle sagrat del matrimoni, això és, de l'expiració de la castedat entre els dos cònjuges. No obstant, a la vegada també és testimoni de què la cultura cristiana no es complia estrictament, ja que si els adúlter fossin un cas aïllat no hi hauria tants càstigs ni sancions als texts jurídics.

La repressió sexual de les noies a banda d'esser una imposició moralista, tenia un rerefons dinàstic, això és, garantir que la descendència fos legítima del marit i no d'un altre home amb qui hagués pogut tenir relacions abans de casar-se, cosa que podria resultar en tenir un fill extern al matrimoni, o el que es el mateix, un bastard. Així que de la noia depenia l'honor de la família i la salvació de l'ànima dels seus fills¹⁰⁸. Tenint en compte que no existien proves de paternitat, és raonable que es preocupessin per la certesa de la descendència, ja que no només podia perjudicar a la salvació de l'ànima de la mare i del nounat, sinó que també s'entraria en una problemàtica econòmica dels interessos familiars. Els matrimonis eren una espècie de negoci on l'element de transacció eren béns familiars que passaven a través de les generacions.

Per evidenciar aquests interessos, s'explicarà en què consistien els béns que intercanviaven els cònjuges, això és, el dot i l'esponsalici.

Per començar, l'home atorgava a la seva promesa l'esponsalici, el premi de la núvia com a “regal” d'agraïment, d'haver-la trobat verge. Es premiava la virginitat de la noia perquè això significava tenir la certesa de què els fills que

---

¹⁰⁷Eiximenis, F. (1499). *Regiment de la cosa pública*. Biblioteca Valenciana Digital. <https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.cmd?id=333>. Consultat el desembre de 2023. p. 109.

¹⁰⁸ Fonay, S. (1992). “Las mujeres entre finales del siglo V y finales del siglo X”. En M. Perrot & G. Duby (Eds.), *op. cit.*, p. 236.

tingués amb ella serien d'ell. D'aquesta manera, el primogènit que heretaria els seus béns familiars -els de l'home-, transmesos generació rere generació, seria hereu legítim i no un bastard. Per tant, havent-hi una transacció econòmica on s'intercanvien béns i diners per una esposa, s'evidencia l'existència d'interessos econòmics els quals, empenyien a les famílies a buscar el millor postor. Aquesta donació s'anomenava també, escriu¹⁰⁹, *propter nupcias* o augment dotal¹¹⁰. És relatiu afegir, que hi havia una diferència entre Barcelona i la resta de comtats de Catalunya respecte als contractes matrimonials i és que a Barcelona l'esponsalici sempre, sense excepcions, era la meitat del dot de la noia¹¹¹.

D'altra banda, pel que fa a la dot, era l'aportació econòmica de la núvia al matrimoni, materialitzada amb béns, diners, o terres. El seu valor depenia, com sempre, de l'estatus social de la família, arribant a ser simbòlic en les famílies més humils, ja que, quan menys valor tingués el que es pogués heretar, menys importaven les qüestions socials i morals¹¹². Tot i així, el valor d'aquestes aportacions era indispensable per a la dona per quan quedava vídua, perquè eren els béns amb els que havia de sobreviure. Malgrat tot, qui els gestionava era el marit, però no podia malmetre'ls ni vendre'ls, de ser així, havia de reintegrar-li-ho¹¹³.

No gens menys, no hi ha cap usatge que ordeni, la obligatorietat o quantitat d'aquestes aportacions, considerant que aquests intercanvis eren un costum tradicional i de valors relatius, ja que no es podia cotitzar una quantitat exacta per aquesta relativitat. Però, el que és evident, es que la noia no entregava un regal al promès per haver-lo trobat verge, sinó que tenia que fer una aportació econòmica adient, per poder-se casar.

Resumint, si el pare volia continuar la preservació del llinatge familiar, sabia que la verge, encarnava el futur de la parentela.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Diferenciar de l'aportació en forma de baül amb roba que els pares regalaven a la filla per a la nova llar familiar.

¹¹⁰ Vinyoles, T., *op. cit.*, p. 84

¹¹¹ Ídem.

¹¹² Gràcia, E., *op. cit.*, p. 35.

¹¹³ Gràcia, E., *op. cit.*, p. 68.

¹¹⁴ Rouche, M. (1985). "Alta Edad Media Occidental". En Ariès, P. & Duby G. (2003). *Historia de la vida privada. Del Imperio romano al año mil*. Editor digital Titivillus. p. 394.

Com s'ha pogut observar, la virginitat doncs, anava lligada al matrimoni. No es pot parlar de la virginitat sense parlar de matrimoni, ni del matrimoni sense la virginitat, ja que la finalitat de la castedat d'una noia, era el matrimoni i per a què tot anés bé, la noia havia de ser verge. Tant les dones casades com les vídues, havien de ser castes per preservar l'honor de la família o, en el cas de les últimes, de les famílies. Tanmateix, no hi havia castedat més important que la de la filla verge que encara no s'havia casat. A més, aquest gran interès per què la noia fos casta, també evidència l'interès econòmic i per tant, la moralitat més que per salvar l'ànima, es seguia per preservar el respecte entre els veïns.

Tot i però, la família no era l'única que podia col·locar les joves en bons casaments. Les noies que quedaven sota la tutela d'un senyor, ja fos perquè s'havien quedat òrfenes o bé, la seva mare s'havia tornat a casar i el nou marit no volia encarregar-se dels seus fills¹¹⁵; eren els seus tutors qui s'encarregaven de concertar-les un matrimoni adequat. Durant el temps de tutela, les noies solien servir com a criades, mentre que els nois tutelats, acostumaven a convertir-se en vassalls dels seus tutors. La diferència entre els dos és que al noi se l'instruïa com a cavaller lleial al senyor, el qual li garantiria un bon futur, i en canvi a la noia no se la instruïa en res, sinó que se li buscava marit:

"[...]. *Si autem et puella est, det ei maritum laudo et concilio proborum hominem, et similiter reddat ei suum honorem sine diminucione*¹¹⁶. [...]."

És interessant el segment "...concilio proborum hominem...", perquè, com indica Guillem De Brocà, era quelcom semblant a un "Consell de família". Sembla ser que els *proborum hominem* eren homes de probitat, el que per a Brocà suposava que es tractava de familiars masculins de la noia¹¹⁷. Aquest usatge va ser formulat a partir de diverses lleis del *Fuero Juzgo* visigot¹¹⁸, per consegüent, és una mostra de la continuïtat de les pràctiques de dependència de les dones sota els homes.

Tanmateix, no podem traslladar els usatges que hem citat, a les regulacions matrimonials i familiars de la noblesa. Els usatges emmarcaven l'autoritat del comte de Barcelona a nivell civil i a nivell vassallàtic, definint les obligacions que

---

¹¹⁵ Gràcia, E., *op. cit.*, p. 78.

¹¹⁶ Usatge 115 *Tutores vel bajuli*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 105-106.

¹¹⁷ Brocà, G., *op. cit.*, p. 232.

¹¹⁸ Ídem.

pertocaven als seus vassalls. A més a més, és obvi que un violador o l'amant d'una noble verge, no es casaria amb ella o li buscaria un marit entre la noblesa. Aleshores, cal pensar que a les nenes que naixien en una família noble, se les tenia molt més controlades i protegides en aquest sentit. L'educació que se les impartia devia ser molt més estricta i no les quedava més remei que fer-se a la idea de que no podrien ser les ames del seu destí, ja que la descendència d'una noble determinava la continuïtat de la seva estirp i el futur hereu d'una o altra corona. En conjunt, no cal ni mencionar que entre les famílies nobles, que es jugaven un poder i patrimoni molt més important que el de les famílies humils, aquest caire econòmic i polític dels contractes familiars era indiscutible. Encara més, dames, reines i princeses, o en aquest cas comtesses, podien arribar a representar el que actualment en diríem *influencers*. Amb la qual cosa, podien ésser un model a seguir i a admirar per part de les dones dels estrats més humils, perquè, com deia Humbert de Romans, la seva posició de superioritat social que Déu les havia concedit, les obligava a tenir un respecte més rigorós de les normes morals¹¹⁹.

Per acabar, com ja s'ha comentat la noia havia de complir amb el requisit de la puresa per assolir la consolidació matrimonial, però el punt és que aquesta puresa, realment, també havia de posseir-la el marit, fet que es sol oblidar. Que no hi hagi un usatge en relació amb la castedat de l'home, no vol dir que no s'exigís, però es clar, a part de no poder ser provada, no era tant important com la de la dona, deixant de banda que l'home a través de la castedat salvava la seva ànima. Christine de Pizan observà la hipocresia dels homes respecte la repressió de la dona a l'edat mitjana en quan a la seva castedat, afirmant que aquests últims, estaven molt disposats a assenyalar les faltes de les dones, demanant-les més virtut que al seu propi sexe¹²⁰.

---

¹¹⁹ Casagrande, C., *op. cit.*, p. 93.

¹²⁰ Rigby, S. H. (2000). The Wife of Bath, Christine de Pizan, and the Medieval Case for Women. *The Chaucer Review*, 35(2), pp. 133–165. <http://www.jstor.org/stable/25096124>. Consultat el març de 2024. p. 136.

3.2 Adulteri

Com hem vist, la virginitat és la màxima fita a la que havia d'aspirar una noia soltera. Al mateix temps, la dona casada havia de dedicar-se a guardar-li fidelitat al marit. Totes dues si incomplien amb l'establert, serien denominades adúlteres. En efecte, com és sabut, una persona adúltera és aquella que li ha sigut infidel a la seva parella, en canvi, en aquesta època també es donava per adúltera la noia que es veia amb una altre noi o hi havia la sospita de què ho fes; el mateix li passava a la dona casada si el seu marit creia que li havia estat infidel o fins i tot a la dona vídua, que podia ser adúltera tot i deixar d'estar vinculada al marit¹²¹.

Les repercussions que requeien sobre les dones acusades d'adulteri, demostren que aquest era el pitjor crim que podien cometre. A banda de les sancions judicials de desposseïció, també s'enfrontaven a mutilacions i, paral·lelament, se creava dintre de la comunitat, una nebulosa de dubtes, desconfiança i menyspreu a l'adúltera i a la seva descendència. Queda clar que qui cometia aquest delictes perdia tot rastre de castedat i puresa, no obstant, no era la única manca que s'exhalava. La traïció, la luxúria i l'imminent fallida relació amb els fills¹²², també era la culpa que arrossegava la pecadora. La literatura canònica i penitencial a partir del segle XII, discutia les penes a les dones adúlteres, una vegada més, sense mencionar als homes adúlteres¹²³. En conclusió, la vida d'una dona era pública quan cometia faltes, que podien acabar amb la seva expulsió de la vila o en el pitjor dels casos, amb la seva mort.

D'aquesta manera, hi havia una pressió pública per a què els esposos fossin casts i no trenquessin la unitat familiar, ja que el simbolisme del matrimoni i la descendència eren el més important per garantir la continuïtat de les poblacions cristianes. Probablement era la pertinença més gran que tenien. Així mateix, Francesc Eiximenis qualificà als desafiadors dels matrimonis, com els enemics de la comunitat i de la humanitat al capítol XXIII del *Regiment de la Cosa*

---

¹²¹ Usatge 147 *Vidua*. Valls, F., *op. cit.*, p. 117.

¹²² Vecchio, S. (1992). "La buena esposa". En Perrot, M., & Duby, G., *op. cit.*, p. 133.

¹²³ Ídem.

*Pública*¹²⁴. L'apartat expressa positivament expulsar als responsables de les ruptures matrimonials i dels adulteris, -els alcavots i les alcavotes-, preocupant-se per l'estabilitat a les llars i de la fiabilitat de la descendència dels infants¹²⁵. Efectivament, el franciscà compartia opinió amb els seus antecedents franciscans del segle XII, en què l'adulteri comès per una dona era pitjor perquè suposava la desintegració de la unitat familiar. Per tant, això no havia de passar i els divorcis havien d'evitar-se. A més, eren un perill per a la supervivència de les dones, pel fet de què no tindrien amb què abastir-se¹²⁶ si eren repudiades per la família. A partir de la seva concepció teològica, el frare entenia que els fills nascuts d'un adulteri:

«...naxen borts los quals son inaptes a actes legítims ecclesiastichs e seglars e tostemps comunament han alguns vicis molt perjudicants la cosa publica, axi com son ergull e pompositat...; ...e no volen conixer lur natural de falliment.¹²⁷»

Una vegada més, el franciscà demostra que li preocupaven els assumptes privats per com podien afectar a la cosa pública, en aquest cas, denota l'amenaça que suposaria l'ocupació de càrrecs eclesiàstics o civils per part de fills il·legítims. Com a frare, sembla que li interessava legitimitat dels seus companys.

Sota la dura opinió contra els fills no nascuts dintre d'un matrimoni, resideix la sospita del frare en relació amb la legitimitat dels altres fills que la dona havia tingut durant el matrimoni amb el seu marit. En altres paraules, si la dona cometia adulteri, deshonrava a tot el seu llinatge, incloent el marit, fent-lo dubtar de si els fills que ha estat cuidant i, nombrats com hereus, eren d'ell o d'un altre adulteri desconegut fins al moment. Per tant, tota la família quedaria assenyalada.

Així, doncs, essent l'adulteri un delictes tant greu de cometre, sens dubte en els Usatges de Barcelona trobem recopilades lleis que sancionen a les adúlteres i descriuen el procediment a seguir quan hi havia la sospita de què les esposes

---

¹²⁴ Diu així: «Car com los matrimonis sien radical fonament dela cosa publica e tota natura humana haja a conservar degudament e justa per via de matrimoni seguex se que aquells son notables enemichs de natura humana e deles comunitats,...». p. 110.

¹²⁵ Eiximenis, F. (1499). Regiment de la cosa pública. Biblioteca Valenciana Digital. p. 109.

¹²⁶ Ídem.

¹²⁷ Eiximenis, F., *op. cit.*, p. 110.

havien estat infidels. Sigui com sigui, cada un dels usatges que seran mencionats en aquest capítol, aporten moltíssima informació adient per entendre la cultura jurídica del moment, en vers la vida pública de les dones.

En primer lloc, mencionarem l'usatge tradicionalment classificat com *Similiter de rebus*¹²⁸. Si el llegim ens adonem que forma part del repertori dels mals usos dels senyors terratinents, concretament la cugucia. En efecte, se declara que si una esposa havia estat adúltera, seria desposseïda de tots els seus béns. Sent aquests el dot i l'esponsalici, qui se'ls repartirien eren el seu marit i el senyor feudal, a mitges: "...si earum maritis nolentibus erit facta cugucia, ipsi et eorum seniores, equa porcione, habeant partem totam adulterancium conjugum"¹²⁹; en canvi, això no acabava aquí. S'entén que si les dones eren adúlteres, ho eren per decisió pròpia, tanmateix, sembla ser que a vegades els marits podien tenir alguna cosa a veure amb la corrupció de la seva dona. L'usatge continua amb la frase : «...E si per ventura ço que Deu no vulla¹³⁰,... », si el marit havia consentit o li havia manat de fer, el senyor tindria el dret de quedar-se tots els béns de l'esposa, ja que el marit com a col·laborador de tal acte impiu, no tenia dret a reclamar res.

Car és que la violació de la castedat, era aprofitada pel senyor per quedar-se els béns dels pagesos de remença. De totes maneres, cal parar atenció amb dos factors xocants. Primerament, s'empara el temor "...que Deu no vulla...", que sembla fer referència a què d'una dona se'n podia esperar la infidelitat, però en canvi, si el marit estava implicat, l'acte traspassava el despropòsit, com si hagués fallat a Déu. Per últim, la instigació forçosa d'un marit en obligar a la seva esposa a cometre adulteri, sembla ser segons afirma Guillem de Brocà¹³¹, que es duïa a terme entre alguns homes vils que comerciaven amb les seves dones. Això significaria la prostitució de les esposes per fins econòmics. Que hi figuri aquesta llei en una recopilació jurídica, podria ser mostra de la recurrència en què es donava aquest delictes.

---

¹²⁸ Usatge 110 *Similiter de rebus*. Valls, F., *op. cit.*, p. 104.

¹²⁹ Ídem.

¹³⁰ Ídem.

¹³¹ De Brocà, G., *op. cit.* p. 238.

Tanmateix, *Autem Mulieres*¹³², l'usatge que precedeix a aquest, exposa que si el marit instigava a la dona a cometre aquest delictes, i ella, per por, l'obeïa i no s'hi negava, no seria desposseïda ni per ell ni pel senyor. És una resolució justa però tot i així, al marit no se'l multava. D'altra banda, sorprenentment, s'afegeix que, si ho volia, l'esposa podia separar-se'n sense perdre ni el dot ni l'esponsalici¹³³. Costa de creure que la separació de dos cònjuges en una societat Estat-Església i profundament cristiana, fos possible d'existir. No obstant, aquest usatge testimonia que podia fer-se realitat si l'espòs no complia amb la seva tasca protectora de la castedat femenina que, a més, posava en perill la salvació de l'ànima de la seva esposa. Aquesta llei era una de les poques que beneficiaven a les dones, ja que les permetia la presumpció d'innocència i no només, no es posava en dubte la seva paraula, sinó que a més, se li donava una sortida beneficosa. Tot i així, no hi havia cugucia per al marit adúlter.

El fet d'establir-se el supòsit d'accedir a obeir l'espòs per por, deixa en evidència que devien haver múltiples casos instigats per la pressió i violència de l'home cap a la dona. Per això, la llei permetia que aquesta es separés d'ell si així ho volia, tornant, probablement, a casa dels seus pares, essent aleshores, sota la protecció del seu pare. No obstant, també podria donar-se el cas de què la dona sobrevisqués sola amb el dot i l'esponsalici. Arribats en aquest punt, eren múltiples els factors decisoris que influïrien en la decisió final d'una esposa a separar-se del seu marit: l'edat, la possibilitat de tornar-se a casar, si tenia fills, si els fills eren menors o majors d'edat, i en aquest cas, si podrien mantenir-la; si no tenia fills, si tenia una família amb qui recolzar-se o per contra estava sola al món i depenia del marit... Per tant, quines eren les garanties de supervivència que atorgaven seguretat a una dona per separar-se del seu marit? Així, hi havia un buit legal que demostra que les coses no devien ser tant fàcils.

D'altra banda, quan el marit no instigava l'adulteri femení, i en tenia la sospita, l'enviava a judici¹³⁴. La seva execució depenia de l'estatus de la dona i de la dificultat d'arribar a un consens. La naturalesa de la maquinària judicial per jutjar l'acusada tenia un fonament visigòtic, la ordalia, que oscil·lava entre el jurament

---

¹³² Usatge 111 *Si autem mulieres*. Valls, F., *op. cit.*, p. 104.

¹³³ Ídem.

¹³⁴ Usatge 112 *Mariti Uxores*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 104-105.

i la batalla. L'usatge *Maritis uxores* exposa que en primera instància, l'acusada havia d'expiar el seu pecat a través del *sacramentum*, que era la simbiosi de dos ritualismes: el dret i la religió¹³⁵. Mª Carmen Lázaro relaciona contundentment el jurament amb la ordalia, ja que aquest ritual sacralitzava una afirmació en forma d'ordalia anticipada¹³⁶, és a dir, en cas de jurar en fals, Déu la castigaria durant la prova de l'ordalia. Aleshores, al comprometre's al jurament, s'estava accedint a invocar a Déu, qui estaria present durant els testimonis¹³⁷ i donaria la victòria a qui tenia la veritat.

Com el procediment és de tradició visigoda, cal ens remuntem al descrit al *Liber Iudicorum*, en el qual s'estableix que el demandant havia d'aportar una *probatio*, una prova o document que testifiqués la seva acusació¹³⁸. Acte seguit, el jutge citava al demandat o demandada, i en el cas de no ser possible arribar a una conclusió, s'accedia al *sacramentum*. Tot i així, la Dra. Lázaro afirma que no equivalia a una sentència judicial, ja que com s'ha dit, era la prova prèvia a la sentència¹³⁹. Aleshores, quan els arguments de la dona eren insuficients, ja fos per falta de proves, testimonis¹⁴⁰ o de la poca fiabilitat de la seva paraula, eren celebrades unes batalles que responien a la categoria d'ordalia¹⁴¹. El procediment era senzill: invocat Déu durant el jurament -*sacramentum*-, aquest estaria observant la batalla i donant-li avantatge a la part honesta que, amb la qual cosa, sortiria vencedora de la prova. Segons ens indica l'usatge, la dona tenia un *avagant*¹⁴², el que Rafael Serra insinua sembla ser, com un advocat¹⁴³. I finalment, a algunes dones les representaria un cavaller si, s'arribava a l'extrem del cos a cos¹⁴⁴. Tanmateix, com s'ha dit al principi, el judici depenia de l'estatus

---

¹³⁵ Hoyos, I. M. (1995). El juramento y el deber - derecho de honrar el nombre de Dios. *Dikaion: Revista de Actualidad Jurídica*, 4. p. 107.

¹³⁶ Lázaro, M. del C. (2000). El iusiurandum iudicium delatum entre medio de prueba y ordalia. En *La prueba y medios de prueba. De Roma al derecho moderno: actas del VI Congreso Iberoamericano y III Congreso Internacional de Derecho Romano* (pp.395-412). Universidad Rey Juan Carlos, Servicio de Publicaciones. Madrid. p. 396.

¹³⁷ Hoyos, I. M., *op. cit.*, p. 110.

¹³⁸ Lázaro, M. del C., *op. cit.*, p. 405.

¹³⁹ Lázaro, M. del C., *op. cit.*, p. 406.

¹⁴⁰ L'Usatge 163 *Nullus homo*, imposa l'edat de 14 anys per a què tant dones com homes puguin testificar. Valls, F., *op. cit.*, p. 121.

¹⁴¹ Usatge 112 *Maritis uxores*. Valls, F., *op. cit.*, p. 104-105.

¹⁴² Ídem, "... et ille debent se expiare inde per illarum avagant,...".

¹⁴³ Serra, R. (1969). *Honor, Honra e Injuria en el derecho medieval español*. Universidad de Murcia. p. 112.

¹⁴⁴ Usatge 112 *Maritis uxores*, "...et insuper per militem.". Valls, F., *op. cit.*, pp. 104-105. p.105.

de la dona, d'aquesta manera, depenent del seu estatus social, l'acusada d'adulteri, s'enfrontaria en un o altre judici. L'estatus del defensor de la dona, també variava tenint en compte la classe social, de igual manera passava amb la dificultat de l'ordalia.

En primer lloc, si la dona era l'esposa d'un cavaller, aquesta havia de passar pel jurament¹⁴⁵i, en el cas de tenir que enfrontar-se en batalla, tindria com a representant un cavaller, amb la qual cosa ella no passaria per mal algun: “...uxores militum, per sacramentum et insuper per militem”¹⁴⁶.

En segon lloc, les esposes dels ciutadans, burgesos i nobles balles, havien de ser representades per *pedonem*, això era, per un transeünt, el que podria significar que es tractava d'un home voluntari que volia guanyar una lleu recompensa.

En tercer i últim lloc, les pageses no tenien dret a cap representant, però a més, en el seu cas no es lliurava cap batalla, s'enfrontaven a una prova més dura, l'ordalia. Concretament l'usatge *Maritis uxores* ens diu que havia de ser la *calderiam*. En aquest repte la dona havia de submergir les mans en aigua bullent, si no sanaven en el termini establert, significava que Déu no les havia curat perquè havia perjurat.

Sigui com sigui, la dona que sortia victoriosa d'aquests judicis havia de ser ben rebuda pel seu marit, el qual tindria que costejar els costos del juí i, si era necessari, els costos sanitaris del batallador¹⁴⁷. En canvi, si era el marit el que en sortia victoriós, havia de ser recompensat amb tots els béns de la seva esposa: “*Si autem victa fuerit, veniat in manu mariti sui cum cunctis que habuerit*”¹⁴⁸.

La segregació entre les classes socials era evident. Mentre que la dona d'un cavaller tenia més probabilitats de sortir-ne indemne, tant judicialment com físicament, la dona del pagès, si accedia a fer la prova -i no optava o bé per confessar, o bé per inculpar-se tot i ser innocent-, sofriria danys probablement irreparables, tenint en compte els recursos sanitaris que podia tenir al seu abast.

---

¹⁴⁵ Solament apareix l'acte del jurament als requisits de la dona del cavaller, tanmateix, tant la dona del pagès com la dona del burgés també l'havien de jurar, perquè, tant per a la prova de la “caldarie” com les batalles, tenen que executar-se en la presència de Déu.

¹⁴⁶ Usatge 112 *Maritis Uxores*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 104-105.

¹⁴⁷ Usatge 112 *Maritis uxores*. Valls, F., *op. cit.*, pp.104-105.

¹⁴⁸ Ídem.

A més, també hi radica una altra desigualtat, la de la compensació que rebien les dues parts. Si era l'home a qui el judici li sortia favorable, obtenia tots els béns de la seva dona. En canvi, la dona que demostrava la seva innocència, no veia més benefici que l'haver guardat el seu patrimoni. Pot ser el concepte de danys i perjudici és massa modern per tenir-lo en compte, però es denota un descuit per part de la llei en les repercussions morals i socials que podien tenir aquests judicis posteriorment. A més, en el cas de les dones de l'àmbit rural, a banda de sofrir les xerrameques, havien de suportar lesions físiques a les mans, amb el perill d'infecció i mort.

En conclusió, fent un anàlisi general de l'establert, sembla que la finalitat d'aquests judicis era l'adquisició per part del marit, dels béns de la dona, ja que en cap moment es menciona el dret de separació dels cònjuges per cas d'adulteri, sinó un benefici econòmic. Com sabem, abans de casar-se es firmaven els capítols matrimonials, on es designava una espècie de separació de béns, per tant, encara que l'home pogués gestionar el patrimoni familiar una vegada es casava, si en feia un ús impropí, havia de reintegrar-li-ho. Per aquest motiu, si els béns passaven a les seves mans, podia gestionar-los lliurement. Així que, probablement, aquesta sentència a qui més interessava era als cavallers i burgesos, els qui tenien més a guanyar.

Dit això, la resolució final de *Maritis uxores*, era el que podia passar en el millor dels casos. Tot i no aparèixer sentències contra els assassins per despit als Usatges de Barcelona, altres legislacions dels regnes hispànics frontereres sí paren compte a aquests assassinats per deshonor¹⁴⁹. N'és un exemple el fur saragossà *De his qui procurant mortem* de 1348 que prohibia al criminal, gaudir dels béns del cònjuge assassinat, per combatre la viudetat¹⁵⁰.

Tot i així, encara que no hi figurin les penes de mort i sancions als crims comesos per la deshonra de l'adulteri, els usatges sí guarden un càstig sever per als adúlter a *Quia justiciam*. Des de metziners, lladres, bausadors¹⁵¹, fins als adúlter i altres malfactors, el càstig a rebre era la mutilació. Aleshores, l'home adúlter veuria les

---

¹⁴⁹ Gràcia, E., *op. cit.*, p. 136.

¹⁵⁰ Garcia, M. del C. (1990). *Las mujeres en Zaragoza en el siglo XV*. Zaragoza: Ayuntamiento, Delegación de Acción Cultural. p. 323.

¹⁵¹ Era dit bausador, aquell vassall que havia traït al seu senyor.

seves mans i els seus peus tallats, els ulls extrets de les seves conques i a més, passaria un llarg temps a la presó i, si és menester, “...eorum corpora pendere”¹⁵²; se’l penjaria.

En el cas de la dona¹⁵³, se li tallarien el nas, els llavis, les orelles, les mamelles i, també, si és menester, “...in ignem cremare”¹⁵⁴; se la cremaria al foc. En resum, podem observar com a l’home se l’inncapacitava físicament, i a la dona, en canvi, se li desfigurava la cara, a banda d’atemptar contra els seus òrgans sexuals, cosa que no passa amb l’home, el que paral·lelament, acaba demostrant una desigualtat sexista. Per justificar tals fets escabrosos, la pena acaba amb la frase “...E per ço car terra no pot viure sens justitia, per ço es dat las potestas de fer justitia...”¹⁵⁵.

Amb totes aquestes disposicions queda clar que l’adulteri era un dels pitjors delictes que podia cometre’s, si més no, a l’adúlter o adúltera, l’equiparaven a l’assassí, el lladre o al metziner, ja que tots quatre crimss eren castigats de la mateixa manera. Tanmateix, hi ha una gran diferència entre l’usatge *Mulieribus* i *Mariti uxores*, el que porta a pensar que no van estar promulgats a la mateixa època. Mentre que *Mulieribus* designa la mutilació de la dona adúltera, *Mariti uxores* la condemna a desposseir-se dels seus béns, entregant-se’ls al marit. Tret que després d’aplicar un usatge podia aplicar-se l’altre per acabar d’aplacar la criminal, hi ha molta distància entre una i altra resolució.

Cal destacar però, que probablement aquestes mutilacions tant sols les podien sofrir les dones, perquè de judicis per adulteri només n’hi havia per a elles, no hi havia cap llei que designés quin era el procediment judicial a seguir en el cas de que fossin els homes els d’adúlter. Les dones no podien acusar-los d’adulteri, entre altres, perquè no podien demostrar-ho. Per tant, els homes adúlter estaven protegits davant de la llei, en canvi, les dones n’eren vulnerables.

---

¹⁵² Usatge 94 *Quia justiciam*. Valls, F., *op. cit.*, p. 100.

¹⁵³ Al llibre *Constitucions i altres drets de Catalunya*, l’usatge *Mulieribus* no apareix de forma independent, sinó que s’engloba a *Quia justiciam*. Gotard, H. (1588). *Constitucions y altres drets de Catalunya : compilats en virtut del cap. de cort XXVIII. de les Corts per la S.C. y Reyal Maiestat del Rey Don Philip nostre senyor celebradas en la vila de Montso any MDLXXXV*. Volum primer. Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico. <https://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=448486>. p. 528.

¹⁵⁴ Usatge 95 *Mulieribus*. Valls, F., *op. cit.*, p. 100.

¹⁵⁵ Ídem.

Seguint la línia de la sanció dels adúlter, tenien prohibit exercir com a testimonis en els litigis, juntament amb la resta de criminals, així com altres ètnies locals com els jueus o sarraïns¹⁵⁶.

La majoria dels usatges ressenyats en aquest apartat, han situat a la dona en un punt de mira bastant sever per castigar-la. Si bé *Quia justiciam* i *Homicide* parlen de l'adúlter en general, la resta damnifiquen tan sols a les dones. No obstant, sí hi ha un usatge específic per a l'home adúlter: *Qui se sciente*. Malgrat tot, l'adúlter que es castiga a *Qui se sciente*¹⁵⁷, no és el pagès que li ha sigut infidel a la seva dona o el casat que s'ha llençat als braços d'una meretriu; sinó, el vassall que ha tingut relacions amb l'esposa del seu senyor, essent un traïdor, el bausador. A més, l'usatge s'encarrega d'enllistar tots aquells crims pels quals es considera que el vassall ha traït greument al seu senyor:

*“Qui se sciente seniozem suum a manu vel a lingua occiderit, vel filium ejus legitimum, aut adulteravit uxorem ejus, vel tollerit ei suum castrum et non reddiderit ei sine pejoramento, aut fecerit ei malum quod non poterit redirigere vel emendare, per unum ex hiis, si probatus vel convictus fuerit, debat venire in manu domini sui, cum omnibus que per eum habuerit, ad faciendum suam voluntatem, quia màxima bausia est”*¹⁵⁸.

L'únic usatge que sí es veu interessat en jutjar a l'adúlter, ho fa per a què aquest saldi comptes amb un altre home, no per l'honor de la seva esposa. A més, no es tracta d'un usatge que jutgi específicament l'adulteri masculí, sinó que l'adulteri es presenta juntament amb altres crims.

Si amb tota la informació que fins ara s'ha recopilat, s'ha arribat a la conclusió de què la impuresa és un problema per a l'honor de tothom, es conclou fàcilment que gitar-se amb l'esposa del senyor feudal, era un crim bastant greu. Per contra, l'atac verbal o físic al senyor o, al seu fill legítim, era el crim que predomina per davant del de l'adulteri, el que significa que atemptar contra l'honor del senyor o el del fill mascle, era més greu que l'adulteri comés. Encara més, quan s'atura a discernir els diferents apartats d'aquesta cita en llatí, no només situa l'adulteri en

---

¹⁵⁶ Usatge 164 *Homicide*. Valls, F., *op. cit.*, p. 121.

¹⁵⁷ Usatge 40 *Qui se sciente*. Valls, F., *op. cit.*, p. 84.

¹⁵⁸ Usatge 40 *Qui se sciente*. Valls, F., *op. cit.*, p. 84.

segona instància, sinó que en fa una distinció de valor. S'ha de llegir el text en llatí per advertir-la: quan s'enumeren les diferents escomeses del traïdor, s'utilitza la conjunció *vel*, el que es podria traduir com la conjugació «o»; d'altra banda, quan passa a utilitzar la conjunció *aut*, indica que les disposicions següents, són de caire diferent, això és, per dir-ho d'alguna manera, com dir «o per contra». Aleshores, ens indica que l'ofensa en relació amb la dona del senyor, està catalogada juntament amb l'atac del vassall als béns del noble: ...*aut adulteravit uxorem ejus, vel tolleret ei suum castrum....* Per tant, no seria fals afirmar que es tractada com un objecte, com una possessió més, del senyor feudal, si més no, se la situa a la mateixa fila.

3.3 Les vídues

Mort el marit la dona quedava vídua. Mentre que hi havia dones prou benestants com per sobreviure de manera independent amb el seu dot, esponsalici i l'herència que li deixava el seu marit; el cert és que també hi havia dones de condició humil, a les que no les era possible sobreviure amb aquests béns. Arribats aquest punt, no les quedava cap altre remei, que tornar-se a casar, o bé acollir-se a la caritat pública i viure de l'almoïna¹⁵⁹.

Les fonts primàries constaten que el nombre de vídues que vivien independents, era considerable si es té en compte l'excepcionalitat de què una dona visqués sola¹⁶⁰. Tanmateix, el percentatge no era gaire elevat comparat amb el nombre de vídues totals, que no tenien tanta sort, ja que sembla ser que l'habitual entre les vídues, era que tornessin a casar o bé visquessin de l'almoïna¹⁶¹. La incapacitat d'independència un cop mort el marit, es devia a què la majoria de les vídues, no tenien els mitjans suficients per mantenir la posició social i econòmica un cop mort aquest¹⁶². Una de les causes del seu empobriment vindria després d'haver pagat les despeses del funeral i satisfer els deutes, amb la qual cosa, els diners i

---

¹⁵⁹ Gràcia, E., *op. cit.*, p. 121.

¹⁶⁰ Pérez, I. (1991). Les dones en el dret clàssic català: un discurs sexual. *Duoda. Papers de Treball*, pp. 45 - 84. p. 65.

¹⁶¹ Ídem.

¹⁶² Comas Via, M. (2021). Ser vídua a la Catalunya medieval. *Plecs d'història local*, 180, 14-17. p. 14.

béns que li quedarien a la vídua, podien arribar a disminuir considerablement¹⁶³. És per aquest motiu, que no les quedava cap altre remei que concebre un segon matrimoni, això sí, les que podien. Per contra, tenien que sobreviure amb l'almoïna. Així mateix, la situació de pobresa segons Elisabet Gràcia, no vindria condicionada per la precarietat del dot o l'esponsalici -entregats en el moment de consolidar el matrimoni-, sinó per la vigent pobresa estructural dels conjugues¹⁶⁴. Pel que fa a les segones núpcies, probablement, les que més fàcil ho tenien per no quedar a la intempèrie, serien les noies joves casadores, qui encara eren verges i no havien tingut fills, i per tant seguien sent pures.

De totes maneres, el segon matrimoni era, com el primer, un fenomen de caire econòmic, en conseqüència, no estava a l'abast de totes les dones. Les vídues més benestants tenien la capacitat de concertar un segon matrimoni, perquè el seu dot era el suficientment adequat com per a què el nou marit oblidés que havia estat casada i ja no era ni verge ni pura. Per aquesta raó, també hi havia una influència d'interessos familiars. Les vídues amb aquesta capacitat adquisitiva, podien viure perfectament sense la necessitat de tornar-se a casar. Ara bé, aquesta llibertat, sovint, podia anar en contra dels interessos dels seus parents. Sobretot si les dones no havien engendrat descendència i la seva herència havia de passar a mans de l'església¹⁶⁵. Arribats a aquest punt, els familiars patirien de veure com el seu patrimoni es perdia per sempre.

Sigui com sigui, era preferible que la vídua no es tornés a casar, no estava ben vist. El poder que exercia l'home sobre la dona era tant, que una vegada aquest moria, la dona havia de romandre vídua per ser-li fidel, com si aquest estigués viu¹⁶⁶. Per contra, el vidu era un personatge que no existia a l'edat mitjana¹⁶⁷, ja que els homes podien tornar-se a casar les vegades que fes falta. Tant l'església¹⁶⁸ com la justícia¹⁶⁹, pregonaven la castedat de la vídua. Per tant, a fi de què aquesta pogués sobreviure solitàriament i no irrompre la virtut de la castedat, era

---

¹⁶³ Ídem, pp. 15.

¹⁶⁴ Gràcia, E., *op. cit.*, p. 126.

¹⁶⁵ Opitz, C. (1992). "Vida cotidiana de las mujeres en la Baja Edad Media". En Perrot, M., & Duby, G., *op. cit.*, p. 347.

¹⁶⁶ Usatge 147 *Vídua*. Valls, F., *op. cit.*, p. 117.

¹⁶⁷ Rouche, M. (1985). "Alta Edad Media Occidental". En Ariès, P. & Duby G. (2003), *op. cit.*, p. 418.

¹⁶⁸ Ídem.

¹⁶⁹ Usatge 147 *Vídua*. Valls, F., *op. cit.*, p. 117.

favorable que el dot i l'esponsalici s'anessin augmentat durant el matrimoni. Car és que eren moltes les dificultats per a poder estalviar el suficient per a què així fos.

La desaprovació de tornar a casar les dones vídues, recauria generalment, en dues raons relacionades amb els conceptes que hem estat veient:

En primer lloc, hi hauria la fidelitat a l'home. Si l'home era el cap de família, l'esposa havia de guardar-li respecte si volia continuar vivint sota la seva protecció, al igual que tots els altres membres. Així, doncs, la dona es serviria dels béns del marit, sempre i quan li fos fidel; per tant, si la dona casava amb un altre home al enviudar, estaria demostrant una desvinculació emocional i lleial al difunt que, en conseqüència, quedaria desheretada per la seva falta. Aleshores, l'herència del cap de família, passaria als fills en cas de tenir l'edat d'heretar per contra, retornaria als sogres¹⁷⁰. Així mateix, aquest retorn estaria demostrant una vegada més, com els interessos familiars van per sobre de les relacions personals: un marit transmetia el llegat familiar: un nom, un patrimoni... i els encarregats de continuar-lo eren els fills mascles. Aleshores, la dona havia de preservar tot allò, així com cuidar dels fills, qui també eren el llegat del difunt, de no ser així, tot retornaria a la casa d'origen.

En segon lloc, entraria en joc el concepte de la castedat. Hem de tenir en compte que si la dona podia tornar-se a casar era perquè seguia en edat fèrtil, ja que la finalitat de les dones era la descendència. Com sabem, una dona que no era verge difícilment aconseguiria unir-se en matrimoni amb un altre home. Per això, la pèrdua de la puresa -que garantia a l'home un hereu consanguini-, podria engendrar cert escepticisme entre el nou marit i la seva família, a l'hora de casar-se amb una vídua¹⁷¹, perquè no es sabia en seguretat si l'hereu seria legítim.

Els Usatges reforcen la negativa d'enllaçar la dona en un segon matrimoni, a l'únic usatge dedicat a la vídua:

---

¹⁷⁰ Ídem.

¹⁷¹ Tot i que la dona passava per l'any de plor, un any que servia per demostrar si la dona estava embarassada del difunt o no, tot i així, com que ja no era verge, sempre podia haver la incertesa de la legitimitat dels fills.

“Vidua si honeste et caste post mortem viri sui in suo honore, bene nutriendo filios vixerit, habeat substantiam viri sui, quamdiu steterit sine marito. Si se adultaverit et cubile viri sui violaverit, amittat honorem suum et totum avere viri sui; et veniat honor in potestate filiorum, si in etate fuerint, vel aliorum propinquorum; ita tamen ut non perdat suum avere, si in presenti apparuerit, nec sponsaliciu aittat, quamdiu vixerit; postea reddant ad filios vel propinquos”¹⁷².

En efecte, l'usatge assegura que la vídua que romania vídua, vivia castament, en conseqüència, tenia el dret a proveir-se dels béns del marit, el que confirma el dit anteriorment: la dona es beneficiaria dels béns del marit sempre i quan li fos fidel i preservés el seu llegat. La retenció d'aquest patrimoni en mans de la dona, devia dotar-la d'un gran poder, tanmateix, sembla que a les fonts no hi hagi evidència d'aquesta herència marital¹⁷³. L'usatge afegeix, que era igual d'important a més, que a la mort del marit, la vídua alimentés bé als seus descendents, de no ser així, no preservaria el patrimoni que li havia deixat: *“Vidua.., .bene nutriendo filios vixerit, habeat substantiam viri sui...”*. Els fills es tracten com si fossin únicament del pare i no dels dos esposos, com si la dona no fos també la seva mare. Aquesta referència de l'alimentació, segurament fos perquè els fills representaven més el llegat de l'home i la seva família, que no pas de la mare. De manera que, si la vídua incomplia aquestes obligacions, perdia el dret sobre tots els béns que pertanyessin al finat abans de morir, ja que no seria digna d'aprofitar-se'n.

D'altra banda, cal destacar el vocabulari que la llei utilitzava per referir-se a la vídua que tornava a casar, o tenia una relació amorosa amb un altre home, *adultera*. *Vidua* ens diu que tal acte significaria “violat” el llit del marit, com si aquest no hagués mort. Continua l'usatge, que si una dona vídua, amb fills, cometia adulteri, els béns del marit havien de passar a les mans de dits fills, si aquests estaven en edat d'heretar, de no ser així, passarien en mans d'altres

---

¹⁷² Ídem.

¹⁷³ Luis Figa creu que la causa és l'edat tardana de la composició d'aquest usatge. Figa, L. (1973). Estatuto personal y patrimonial de los cónyuges en Cataluña. *Anuario de derecho civil*, 26(4), pp. 1099-1148. p. 1110.

parents del difunt. Considerar adúltera a una vídua, demostra la perpetuació de la figura marital sobre l'esposa. Tornem a remarcar que titllaven d'adúltera a una dona vídua, és a dir, a una dona que ja no estava lligada a cap home, al menys viu.

Així, doncs, s'entén que la dona que celebrava segones núpcies, també era adúltera. Per tant, aquest sistema de moral patriarcal entrava en contradicció, perquè qui casava a la dona era el pare, de manera que, un home estaria instigant l'adulteri d'una dona i a més, seria el responsable de desvirtuar a la filla que des de petita se la corregia per a què fos casta.

La curiositat d'aquest usatge és, que com a punt final, estableix que tot i que la vídua adúltera ha de perdre l'accés als béns del seu difunt marit, no havia de perdre en canvi, l'esponsalici. Clar està diu l'usatge, que l'esponsalici no podien arrabassar-li-ho, si l'adulteri havia estat posterior a la mort del marit. Atès que era una aportació que el marit havia fet a la núvia per haver-la trobat verge abans de casar-se, no quedava invalidat si l'adulteri es produïa a la seva mort. Després de la mort de la mare, aquest esponsalici passaria, o en mans dels fills si tenien l'edat d'heretar, o per contra, en mans d'altres parents. Caldria saber si els fills, quan la seva mare cometia adulteri, decidien expulsar-la de la llar o donar-li manutenció quan heretaven el patrimoni que havia deixat el pare. Malgrat tot, probablement entre les dones més humils, n'hi hagués a qui no li importés el que dictava la llei, si el que tenien a perdre era simbòlic.

En definitiva, l'usatge atorga -al menys d'entrada-, una gran capacitat adquiridora a la vídua, ja que no dictamina una primícia en el traspàs d'aquests béns, a mans de la família del finat o a la seva descendència. Automàticament, passaven al poder de la esposa.

Tanmateix, val a dir que la llei escrita per a les vídues, va ser redactada per sancionar-les, per protegir-les de la mendicitat o d'algun altre perill que pogués amenaçar a una dona solitària. Així, doncs, s'aprecien les limitacions que tenien les dones per tenir poder i protecció tant en la llei com en la societat. Malgrat tot, l'usatge atribuït a Jaume I¹⁷⁴, va ser reemplaçat pel dret de *tenuta*, confeccionat a les Corts de Perpinyà el 1351 amb Pere el Cerimoniós¹⁷⁵. El dret de *tenuta* va

---

¹⁷⁴ De Brocà, G., *op. cit.*, p. 172

¹⁷⁵ Gotard, H. (1588), *op. cit.*, p. 389.

significar un pas enrere en quant a l'usatge *Vidua*¹⁷⁶, atès que a partir d'aquell moment, a la mort del pare, serien els fills qui heretarien directament la seva herència, tret, això sí, del dot i esponsalici de la seva mare a qui tenien que reintegrar-li-ho en la seva totalitat¹⁷⁷. Anteriorment, la mare vídua era l'usdefruitaria dels béns del difunt, compartint-los amb les filles i els fills hereus, i continuant amb la col·laboració amb les tasques agràries i domèstiques¹⁷⁸.

Es conclou també, la tutela de per vida que tenien els homes sobre les dones. Encara que el marit morís, aquesta havia de preservar el seu patrimoni i ser-li fidel i, si a la dona la tornava a casar el pare, tornava a romandre sota la potestat d'un altre home. Aleshores, la vídua podia ser un personatge poderós, sempre i quan fos acomodada i pogués viure independentment.

Ara bé, el marit podia nombrar hereva a la seva dona o no. A vegades el marit podia nombrar hereva a una germana o un germà, i si aquest moria a la seva cunyada¹⁷⁹. Molts cops les dones tenien l'usdefruit i els fills la propietat o el negoci i, si la dona no quedava com hereva per voluntat del marit en vida, la majoria dels casos quedava usdefruitaria¹⁸⁰. En altres circumstàncies, la dona no era l'hereva dels béns del difunt, perquè no s'havia redactat un testament.

Des d'inicis del segle XII, operava als comtats catalans sota el regnat de Jaume I, el *ius maletractandi*¹⁸¹, el privilegi legal dels senyors, d'abusar dels pagesos sense intervenció del rei o de les corts¹⁸². La sanció es va traduir com mals usos, alguns dels quals en són la *cugucia*, mencionada anteriorment, i la *intestia*. En aquest apartat ens centrarem amb la *intestia*, ja que la seva pragmàtica establia el dret

---

¹⁷⁶Pérez, I. (1991), *op. cit.*, p. 66.

¹⁷⁷ Gotard, H. (1588), *op. cit.*, p. 389.

¹⁷⁸ Vinyoles, T. (2017). *Població, societat, terra, dones i família a la Catalunya altmedieval*. En R. Castellà (Ed.), *Història i Memòria a Catalunya: Dones* (pp. 50-65). Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Agència Catalana del Patrimoni Cultural. Barcelona. p. 32.

¹⁷⁹ Gràcia, E., *op. cit.*, p. 121.

¹⁸⁰ Ídem.

¹⁸¹ Freedman, P. (2011). L'elaboració del dret i el règim senyorial en el regnat de Jaume I. En M.T. Ferrer Mallol (Ed.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, (Vol. 2, pp. 61-71). Yale University. Barcelona. p. 65.

¹⁸² Freedman, P. H. (2013). Servitud pagesa en la Catalunya medieval. *Catalan Historical Review*, (6), pp. 147-156. p. 147.

del senyor feudal, d'arrabassar el patrimoni dels difunts que no havien deixat testament¹⁸³:

“De intestatis ab hoc seculo dicessis, si relinquerint uxores ax filios, terciam partem assequantur seniores illorum in facultatibus eorum; si relinquerint filios et non uxores, assequantur medietatem prefati seniores; si uxorem et non filios, habeant medietatem seniores jam dicti et aliam medietatem parentes deffuncti. Quod si parentes desunt, senioribus [detur totum], observatis tamen ad uxores suis directis in omnibus locis. Et ita sit de uxoribus intestatis quemadmodum dicitur superius de viris¹⁸⁴”.

Així, doncs, la llei permetia als senyors abusar del seu poder, contra els pagesos del feu que havien quedat orfes o vidus, de la següent manera: si l'intestat o intestada, deixava el cònjuge i els fills, l'amo es quedava amb la tercera part dels seus béns; si deixava només fills, es quedaria amb la meitat, ara bé, si no hi havia fills i només quedava el cònjuge, el senyor optava per quedar-s'ho tot i deixar sense recursos a dit cònjuge, tret de que hi haguessin parents del difunt als qui per contra, hauria de donar-los la meitat. El que s'observa és que el senyor s'inclouïa al repartiment dels béns del difunt, com si fos un membre més de la família, un membre amb certa exclusivitat al hora d'heretar. A més, també es destaca que la llei, tenia en consideració als fills però no als cònjuges, ja que els orfes de pares intestats, quedaven amb la meitat dels seus béns, i en canvi el cònjuge vidu, no tenia dret a heretar. Tanmateix, hi havia una petita escletxa per a la vídua: “...*observatis tamen ad uxores suis directis in omnibus locis...*”; per tant, mort l'intestat, a la vídua no podien arrebatat-se-li ni el dot ni esponsalici¹⁸⁵, no obstant, sense els béns del marit difícilment podria sobreviure-hi amb aquests estalvis.

---

¹⁸³ Usatge 138 *De Intestatis*. Valls, F., *op. cit.*, p. 113.

¹⁸⁴ Ídem.

¹⁸⁵ S'ha tingut que recórrer al Compendi de Sant Dionís per entendre aquesta cita, ja que no s'especificava ni a la versió llatina ni la traducció catalana del llibre de Fernando Valls Taberner, quins eren els drets, entre altres, que se li protegien a la dona; Sant Dionís, N. (1413). *Compendium Constitutionum Generalium Cathalonie. Textos jurídics catalans, Lleis i costums 11/16*. Álvarez, D., (Ed.). (2016). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.

<https://www.parlament.cat/document/cataleg/177588.pdf>. Consultat el maig de 2024. p. 206.

El fet de tenir en consideració el dot i l'esponsalici fins i tot entre els mals usos, reforça la voluntat d'aquella societat, de romandre la vídua, vídua, i que no tornés a casar.

4. Les dones i el patrimoni

El moment en què les filles passaven a posseir el patrimoni familiar, era quan els pares les l'entregaven per concertar el matrimoni, el dot era l'herència de les dones. Tot i que aquesta entrega havia de ser la seva tinença, no en tenien la potestat, de fet, era el marit qui passava a gestionar-la. Aquest procediment succeïa tant a les famílies de la pagesia com a les més benestants¹⁸⁶, per tant, el domini de les dones sobre els béns, no era total fins l'estat de viudetat vist anteriorment. Quan es parla de la dot o de l'esponsalici, no es tractava sempre d'un bé físic que s'entregava amb les mans, sinó del dret d'un cònjuge sobre els béns de l'altre cònjuge. Per exemple, la llei visigòtica establí que la dona no havia de posseir més de la dècima part dels béns del marit, el que apareix als texts com *decimum*¹⁸⁷. Aquest percentatge significava que en el cas de què hi hagués una transacció econòmica amb aquests béns, la dona se'n beneficiaria amb la dècima part dels guanys. D'aquesta manera, es pot afirmar que en la majoria dels casos, la dona era una permanent usdefruitaria.

En aquest apartat que tracta sobre la legislació en quant als drets hereditaris, s'haurà de tenir present la llei visigòtica, ja que en la majoria dels usatges que veurem, perduren la tradició del Dret de Família visigot¹⁸⁸.

4.1 El dret de l'herència

La legislació vigent a Catalunya durant els segles IX i XII, encara rossegava la tradició visigoda, tenint com a base de les llars domèstiques, el dret de família visigot, recopilat al *Liber iudicum popularis*¹⁸⁹. El Dret de Família, evidentment, va estar creat per protegir la família constituïda en primer lloc, pel matrimoni i,

---

¹⁸⁶ Suñé, J. (2017). La dona a la Baixa edat Mitjana: família, dot i espiritualitat. En R. Castellà (Ed.), *Història i Memòria a Catalunya: Dones* (pp. 50-65). Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Agència Catalana del Patrimoni Cultural. p. 43.

¹⁸⁷ To, L. (2001). Las mujeres en la sociedad catalana de los siglos IX al XI. *Arenal: Revista de historia de las mujeres*, 8(2), pp. 349-363. p. 352.

¹⁸⁸ De Brocà G., *op. cit.*, p. 239.

¹⁸⁹ Vinyoles, T. (2017). *Població, societat, terra, dones i família a la Catalunya altmedieval*. En R. Castellà (Ed.), *op. cit.*, p. 32.

seguidament, per la successió filial¹⁹⁰. Tot i que la llei goda afavoria més a les dones que la llei romana, el dret romà s'anà imposant fins incidir en la imposició del dot femení i la feudalització de la institució familiar. Així, va augmentar tant el poder del marit, com el poder de l'hereu sobre els altres germans, per consegüent, la llei començaria a ser menys favorable a la dona a partir del segle XIII¹⁹¹.

Els usatges dedicats a l'herència on es tenen en compte els drets de les dones, en són quatre.

Per començar, trobem l'usatge 76 *Auctoritate et rogatu*, que estableix reiteradament la negativa d'un donador a tirar-se enrere després d'haver designat com hereu del seu honor, a la seva successió filial. Així mateix, , també es posava èmfasi en què havien de ser fermes a l'hora d'establir les herències: "...talem convenit adhibere firmitatem quod eciam postmodum voluntatem suam nullatenus mutare possit..."¹⁹². Aquest usatge sembla ser prova de la continuació de la tradició goda¹⁹³, atès que estableix la possible herència de les filles i de les netes, de castells, o altre patrimoni dels seus pares o avis. Aleshores, se les situa a la mateixa línia que els seus germans, fet que era comú en el món visigot: "...si quis suum castrum vel honorem vel aliquam possessionem, voluerit dare filio suo vel filie, vel nepoti vel nepte,..."¹⁹⁴. Tanmateix, aquesta menció de les figures femenines pot ser era de caire simbòlic per tindre la cortesia d'incloure-les i no deixar-les fora del dret, més que una realitat, ja que si continuem amb la lectura de l'usatge, desapareixen de la seva consideració: "...Nam leges et jura concedunt patrem bene facere filio suo vel nepoti, donando ei vel meliorando eum de suo honore..."¹⁹⁵; aleshores, es pot veure com la llei parla d'afavorir als fills i als nets i ara no hi ha rastre de les dones. Les denominacions *filio* i *nepoti*, no són dues paraules que inclouen a les dones en forma genèrica masculina, en primer lloc perquè són dues paraules en singular i, en segon lloc, perquè els usatges deixen

---

¹⁹⁰ Parra, J. (1995). Principios generales del derecho de familia. *Revista De La Facultad De Derecho Y Ciencias Políticas*, (95), pp. 90–140. p. 91.

¹⁹¹ Vinyoles, T. (2017). *Població, societat, terra, dones i família a la Catalunya altmedieval*. En R. Castellà (Ed.), op. cit., p. 38.

¹⁹² Usatge 76 *Auctoritate et rogatu*. Valls, F., op. cit., pp. 93-94. p. 93.

¹⁹³ De Brocà, G., op. cit., p. 239.

¹⁹⁴ Usatge 76 *Auctoritate et rogatu*. Valls, F., op. cit., pp. 93-94. p. 93.

¹⁹⁵ Ídem.

ben clar a quin sexe es refereixen a cada pàgina. Així mateix, el fragment tanca remetent-se altre cop a les disposicions anteriors, ara sí, al·ludint a les filles i a les netes altre cop. Aquest fet ens porta a pensar que com la llei estava escrita per a la descendència, havien d'incloure-les i inconscientment o deliberadament, deixen de citar-les pel fet de què qui solia heretar *l'honor* patern era el fill mascle i no la filla.

De la mateixa manera, si aquest usatge és un reflex de la tradició visigoda, al deixar-les de mencionar queda constatada la idea visigoda. Entre els visigots era preferible que les dones no heretessin les terres, ja que això condicionava la dispersió del patrimoni familiar per l'entrada de les dones a famílies externes¹⁹⁶. Dit això, en aquest usatge s'adverteix que els donadors de l'herència eren els homes, els pares o els avis: "...*patrem bene facere filio suo vel nepoti...*"¹⁹⁷. No hi ha rastre de la figura de la mare o de l'àvia com a possibles transmissores de l'herència.

Precedeix a l'anterior, l'usatge *Exhereditare*¹⁹⁸ que brindava una via de sortida als testadors de poder desheretar als hereus. Aleshores, *Exhereditare* cita totes les raons per les que un donador podia desheretar la descendència. Aquest usatge ja l'hem vist anteriorment en relació amb la imposició familiar en quant a la inflexibilitat a l'hora d'imposar els matrimonis no als fills, sinó a les filles. Tanmateix, recordarem la diferència causal per desheretar els fills i les filles, i aprofundirem una mica més en el text.

Així mateix, s'estableix a *Autorictate et rogatu*¹⁹⁹ que els *pater* eren els qui designaven les herències tant als fills com als nets. Aleshores, els qui utilitzaven les premisses de *Exhereditare*, eren els homes. A més, les condicions que provocaven el desheretament denoten un lligam als rols de gènere: mentre que a una noia la podien desheretar per no casar-se amb el matrimoni concertat, aquesta sanció no era compartida amb els nois, als qui desheretaven per altres

---

¹⁹⁶ Lalinde, J. (1962). La sucesión filial en el derecho visigodo. *Anuario de historia del derecho español*, (32), pp. 113-130. p. 123.

¹⁹⁷ Usatge 76 *Auctoritate et rogatu*. Valls, F., *op. cit.*, pp. 93-94. p. 93.

¹⁹⁸ Usatge 77 *Exhereditare*. Valls, F., *op. cit.*, p. 94.

¹⁹⁹ Usatge 76 *Autorictate et rogatu*. Valls, F., *op. cit.*, p.93.

raons, relacionades amb qüestions pròpies, qüestions d'identitat²⁰⁰. Quan l'usatge menciona les filles sabem que també es refereix a les netes, i quan diu fills als nets, ja que, com hem dit, les lleis estaven lligades al sexe i per tant als rols de gènere que complien.

L'única causa compartida de desheretament entre homes i dones era, si es donava el cas, per atemptar contra els seus donadors, és a dir, el pare, la mare, l'àvia o l'avi: "*Exhereditare autem possunt predicti genitores filios suos [vel filias], vel nepotes sive neptes, si illi tam presumptuosi existerint ut patrem aut matrem, avum aut aviam, gravitar percusserint aut deshonestaverint, vel de crimine eos in iudicio accusaverint...*"²⁰¹.

Per tant, tot i ser els pares o els avis qui desheretaven la successió filial, si aquests atemptaven contra els altres membres de la família nuclear, la mare o l'àvia, podien ser desheretats. Tot i així, torna a aparèixer una clara distinció de valor entre el pare i la mare, i l'avi i l'àvia amb la presència de la conjunció "*aut*".

Lligat a aquest últim decret, està l'usatge *Si quis filium suum*²⁰². Essencialment la seva funció tractava en validar els desheretaments, instigant als acusadors a mostrar les proves que incriminessin als hereus amb el dit anteriorment. En el cas de no poder ser provades tals acusacions, la voluntat de rescindir l'herència no tindria efecte.

Els últims dos usatges que impliquen a la dona en les qüestions de patrimoni i d'herència, són els relacionats amb els mals usos. La cugucia²⁰³ i la intestia²⁰⁴, han estat mencionats als capítols anteriors, el primer lligat a l'adulteri i el segon a la viudetat, per això aquí no ens detindrem a desglossar-los. En els dos casos el senyor feudal podia abusar del seu poder expropiant els béns de les dones, segons el criteri que així ho permetia. En el cas de la cugucia, la dona quedava totalment desposseïda dels únics béns que podia posseir: el dot i l'esponsalici; d'altra banda, el mal ús de la intestia, la privava dels béns del marit si aquest havia mort intestat

---

²⁰⁰ L'Usatge *Exhereditare* menciona que els fills podien ser desheretats si es convertien en sarraïns o amb basadors, és a dir, traïen al senyor que servien. Valls, F., *op. cit.*, p. 94.

²⁰¹ Usatge 77 *Exhereditare*. Valls, F., *op. cit.*, p. 94.

²⁰² Usatge 78 *Si quis filium suum*. Valls, F., *op. cit.*, p. 94.

²⁰³ Usatge 110 *Similiter de rebus*. Valls, F., *op. cit.*, p. 104.

²⁰⁴ Usatge 138 *De Intestatis*. Valls, F.,

i el matrimoni no havia tingut fills. Aquest reglament no estaria inspirat pel consorci visigot, ja que la llei visigòtica establia que tots els fills, tant mascles com femelles, heretarien per igual en el cas de que els pares morissin intestats²⁰⁵.

No obstant, aquests no són els únics usatges relacionats amb el desheretament i l'herència. L'usatge *Quod si filii*²⁰⁶, per exemple, establia que un fill podia ser desheretat si havia fet algun mal al senyor del seu pare. Clar està que la presència de la dona no està per enlloc, perquè és un usatge de caràcter feudal i de relacions feudovassallàtiques.

---

²⁰⁵ Fonay, S. (1992). "Las mujeres entre finales del siglo V y finales del siglo X". En Perrot, M. & Duby, G. (Eds.), *op. cit.*, p. 199.

²⁰⁶ Usatge 127 *Quod si filii*. Valls, F., *op. cit.*, p. 109.

5. Conclusions

Van ser pocs els usatges redactats per regular la vida de les dones, tan sols conformen una dècima part de la compilació i això si contem els de Pau i Treva. Els legisladors, les citaven majoritàriament, sota nomenclatures vinculades a l'esfera familiar. Aquesta particularitat, afavoreix que els Usatges de Barcelona posin en manifest l'estatus de la dona durant la seva vigència.

En primer lloc, la majoria dels usatges estudiats, estaven relacionats amb les relacions matrimonials, el que adverteix que la finalitat de les noies era el matrimoni. Si eren violades podien casar-les amb el violador; si es negaven a un matrimoni concertat, podien desheretar-les; si estaven sota tutela, el tutor les havia de buscar un marit. Aleshores, la qüestió era que s'havien de casar, perquè les dones per si soles, no tenien l'esperat estatus social, tant sols si estaven sota el llindar d'algun home.

Es deixa clar que hi havia una jerarquia marcada pel gènere dintre de la pròpia família, així mateix, entre els cònjuges. L'esposa es presenta com un complement més del marit, si més no, a *Qui se sciente* és classificada com una pertinença, equiparada al valor de les seves terres. Així mateix, mentre que l'atac d'un vassall al senyor i al seu fill són un crim equivalent, l'adulteri amb l'esposa del dit senyor, té el mateix valor que prendre-li el castell.

En segon lloc, les filles encarnaven el futur de la parentela sempre i quan romanguessin castes, amb la finalitat de preservar el llinatge familiar. D'elles podia corrompre's o no, l'honor de la família. Una dona adúltera posaria en perill la legitimitat de tota la seva descendència. Per tant, les adúlteres localitzades o sospitoses de ser-ho, eren jutjades i desposseïdes. Amb la cugucia, els senyors s'aprofitaven d'aquest pecat, repartint-se a mitges amb el marits els seus béns. Per contra, els homes que adulteraven les esposes mitjançant la prostitució, no eren multats. Endemés, els marits podien denunciar a les seves esposes per uns delictes dels quals elles, no podien acusar-los. Si els judicis per adulteri servien per castigar als pecadors, només hi ha un usatge que els descriu, i només eren per a les dones. Els juís també evidencien la segregació social a través de les ordalies, més diferents segons la classe social de les acusades. Mentre les dones humils en aquests procediments posaven en perill la seva integritat física, les

benestants tenien un representant que les defensava. Si els demandants sortien victoriosos, se les expropiaven tots els seus béns. En canvi, si la dona era innocent no es veia recompensada per l'acusació en fals. És en aquests processos legals quan els vestigis moralistes semblen reforçar-se davant dels interessos econòmics, atès que del pecat d'una dona, s'enriquia un home. Això s'observa també, amb el mal ús de la cugucia, redactat únicament per expropiar els béns de les adúlteres, però no hi ha ni rastre dels adúlterers en masculí. En definitiva, l'adulteri era un dels pitjors delictes que podia cometre's, si més no, els Usatges l'equiparen a l'assassí, el lladre o a el metziner, ja que tots quatre crims eren castigats de la mateixa manera.

En tercer lloc, amb la vídua s'evidencia la subordinació perpetua de les dones als homes, ja que havien de viure com si ells estessin vius. Fins i tot podien veure arrabassades les seves possessions si no complien amb una sèrie de directrius, com per exemple, ser-los fidels. Per tant, era difícil que les dones fossin personatges poderosos, ja que els rols estaven definits i l'esfera del poder només era dels homes. No hi ha cap usatge que deixi en evidència el poder d'una dona per denunciar a l'home per un delicte, encara menys desposseir-lo dels seus béns. En canvi, ells podien passar comptes amb tothom i expropiar a les seves esposes.

Sobre les herències, s'evidencia que les dones no tenien la capacitat de ser les dadores del patrimoni familiar. Així mateix, hi ha usatges sobre desheretaments, exclusius de les relacions pare i fill, n'és el cas del *Quod si filii*. Aquest fet deixa en constància que eren els homes qui tenien el control dels béns i que aquest era un més dels espais que els els eren reservats. Pel que fa a la capacitat de les dones de tenir el control sobre els béns, sembla que en la majoria dels casos eren permanent usdefruïtaries. Quan el marit no tenia la potestat sobre la seva herència, ho feien els fills. La vídua que no era mare i no necessitava tornar a casar, era la única que podia gaudir d'una certa llibertat com a dona, al menys quant als seus béns.

Per concloure, si els usatges van ser redactats per solucionar plets amb difícils resolucions, aquestes disposicions tenen que ser el reflex dels assumptes que més preocupaven i més problemes acostumaven a causar. Si més no, cada família i comunitat devia tractar les seves qüestions de la manera que cregués convenient.

No gens menys, quan els interessos perillaven, era quan es necessitava recórrer a la justícia. A més, aquestes lleis també col·laboraven en la disminució dels crims per venjança i, en consegüent, amb la violència. Tot i que es denota una clara segregació d'ambdós sexes a la justícia, aquestes eren les regulacions que oferien els Usatges de Barcelona. I, d'aquesta manera, evidencien quin era l'estatus de les dones als comtats catalans regits per aquest còdex.

6. Socialització del Treball de Fi de Grau

A fi de transmetre l'essència dels continguts d'aquest treball sobre les dones a l'Edat Mitjana, s'ha elaborat un audiovisual publicat a la xarxa. El vídeo està confeccionat amb l'objectiu de què tothom qui el vegi, pugui construir una idea fundada a partir dels diàlegs que es presenten.

Sovint, remuntar-se a les etapes històriques que ens precedeixen, pot no acabar de ser una tasca fàcil a través de la lectura, en canvi, al donar veu i recrear esdeveniments ficticis, però amb un rerefons possible, pot ser més fàcil per transmetre el missatge. Aleshores, com bé s'ha fet al llarg d'aquestes seccions, el vídeo serveix per conèixer com era la vida diària de les dones catalanes a mitjans del segle XII.

L'estructura seguida per l'elaboració del contingut, ha començat amb una introducció molt breu sobre els Usatges, de manera que l'espectador tingui coneixement de la base legal sobre la que s'ha basat el que veurà a continuació; a més, es deixa constància de quines són les temàtiques que apareixeran al llarg del curtmetratge i que apareixen al còdex. En segon lloc, entra en escena una història on s'entremesclen la virginitat, l'adulteri, la viudetat i l'herència, que ofereix l'eix conductor de la història. Els personatges que apareixen, no han estat triats a l'atzar. D'una banda, hi ha la família protagonista, orquestrada per un matrimoni que té una filla que han de casar; aquesta serà la protagonista, qui preocupada per la dot, acudeix a una dona vídua de qui aprèn a cosir. Aleshores, serà allí on es crearà el conflicte amb la vídua, qui creu que aquesta en realitat vol desobeir als seus pares i casar-se amb un altre noi, entrant en escena, l'adulteri.

L'atractiu de la trama és el drama i la sàtira convergents. El to humorístic serveix per incentivar l'entreteniment i evitar la monotonia d'una explicació tediosa, que provocaria una carència d'interès i d'atenció al públic objectiu. A més, un altra característica que denota en els vídeos, és la veu dels personatges. Els personatges que apareixen tenen veu pròpia, el que fa que sigui graciós de veure al comptar amb la participació de persones de diferents edats, sexes i expressivitat.

L'espai de divulgació com s'ha dit anteriorment, ha estat la xarxa, concretament a través de la plataforma *Youtube*. En dita plataforma s'han publicat tres vídeos,

cada un subtitulat amb un idioma diferent: el català, el castellà i l'anglès. Aquests han estat possibles a través del recurs digital *Wondshare Filmora*, un programa capaç de crear vídeos i editar-los. A més, el format escollit per a la seva socialització, s'ha inspirat de l'estil *Draw my Life*, que consisteix en gravar un discurs, reforçant-lo amb dibuixos fets per l'autora o autor del vídeo. Tot i que el format original és gravar en directe mentre es dibuixa i, posteriorment, s'aplica la veu en *off*, en aquest cas s'ha prescindit d'aquesta tipologia, i s'ha adaptat als recursos que es tenien a l'abast i, per tant, els dibuixos són fets en anterioritat a la gravació de veu. Malgrat tot, val a dir que aquest format no compta en donar-li veu als personatges que es generen; així mateix, aquesta també seria una diferenciació en quan a la base que ha estat d'inspiració.

El públic a qui va dirigida aquesta obra és tot aquell qui consumeix vídeos de *Draw my Life* o d'Història, a més dels qui els agrada el món medieval. Com afegitó, ja que el contingut entra dintre dels estudis de gènere, també està aquesta vessant feminista que pot atreure interessats i interessades, en conèixer l'estatus de les dones als comtats catalans; encara més, com que el seu contingut és en català i sobre Catalunya, pot ser de gran interès per a la població catalana.

Les idees originals que han permès la socialització d'aquest àmbit social, han estat d'una banda, la publicació del llibre anomenat "La família tarragonina a mitjans del segle XIV", de Elisabet Gràcia, citat constantment en aquest treball; d'altra banda, també ha ajudat a afermar les idees, un teatre enregistrat i convertit a DVD, "Rabinat i Alamanda, una història" d'Àlex Rebollo. El llibre es va publicar després de guanyar un premi pel Treball de fi de Màster. La seva temàtica és semblant a la que ens referim en aquest treball, ja que, també tracta la viudetat, la herència i el paper de les dones en totes aquestes vèrtebres, tanmateix, tracta de desentranyar els codis familiars més que concretar amb els de les dones. D'altra banda, la proposta de l'ex estudiant d'Història, va consistir en celebrar un teatre medieval a la vila de Montblanc, el qual va quedar enregistrat a mode de DVD. La seva trama presenta també el matrimoni, l'adulteri, el paper de la dona a l'Edat Mitjana...

En la mesura que s'ha anat construint, s'ha observant la reacció i l'actitud dels participants que han ajudat a fer possible el projecte, on ha aparegut una mostra

d'interès i curiositat en relació al diàleg de la trama, la qual cosa garanteix que s'assoleixi l'objectiu d'aprenentatge. El fet de què la trama tingui tocs humorístics, serveix per camuflar el flux teòric en cada una de les escenes. Per tant, la idea és que a banda d'atreure el públic mencionat anteriorment, es busca retenir a qui es topi amb els vídeos, a partir de la originalitat del vídeo per l'heterogeneïtat dels diferents actors i actrius de veu, que integren la seva veu als personatges.

En quant a la duració del vídeo, la idea principal era que tingués una curta durada, d'uns 5 minuts com a mínim i 10 minuts com a màxim, temps amb el que s'ha quedat. El motiu d'aquest interval de temps, s'ha decidit al tenir en compte la "cultura d'atenció" vigent, que consisteix en l'existència un flux continuat i accelerat d'informació i contingut a les xarxes socials. D'aquesta manera, com el públic que es toparà amb aquests vídeos, i té tradició de no parar atenció als recursos digitals, sinó, passar d'un contingut a un altre en una fracció de segon -i, en conclusió, no recordar ni el que ha vist-, si els vídeos duressin 20 minuts no interessarien. A més, al ser d'educació i Història, directament ni els donarien a visualitzar, en canvi, si es presenta un format amb dibuixos, es genera una idea de què serà un vídeo diferent, entretingut, amb dibuixos que passaran ràpid... responent al contingut que es consumeix i es busca consumir avui en dia.

Amb tot, ara per ara, al cercar "dones" i "usatges" al navegador, apareix l'audiovisual com una de les primeres opcions (Figura 1).

Els links als vídeos són els següents:

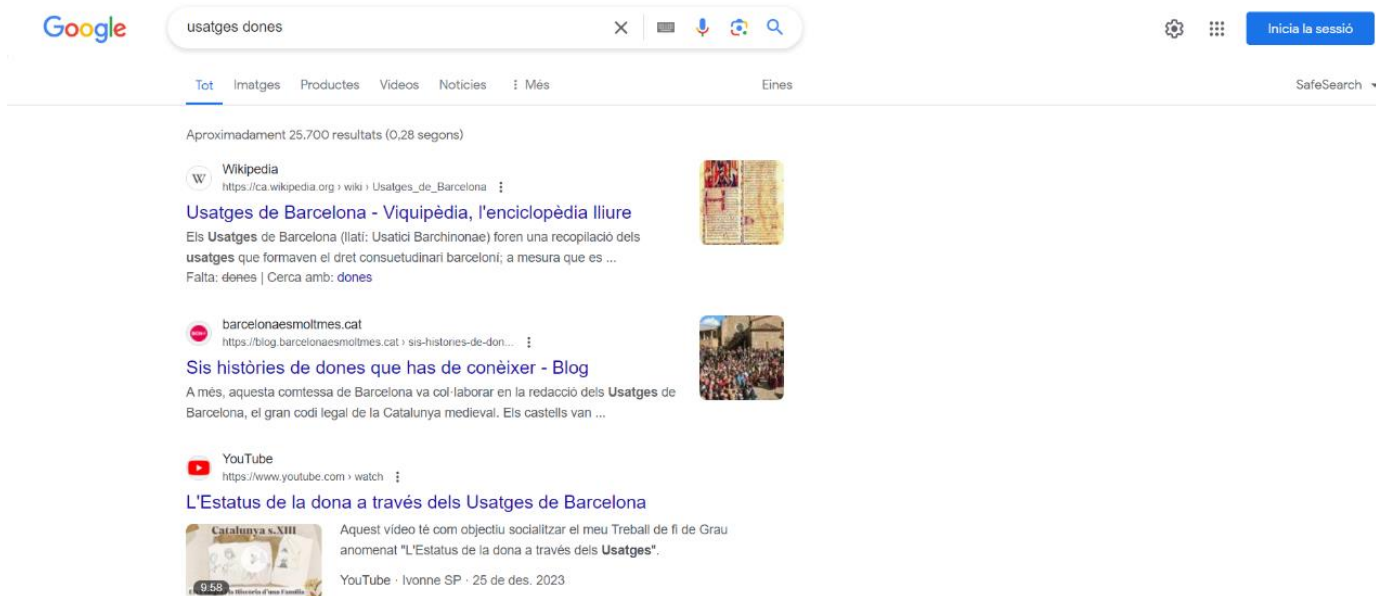
En català: <https://www.youtube.com/watch?v=UDlBAsa5k2w>

En castellà: https://www.youtube.com/watch?v=TLUq_OyXe1o&t=3s

En anglès: <https://www.youtube.com/watch?v=FeQ-UBoPEds&t=170s>

7. Apèndix

-Figura 1:

The image shows a Google search interface with the query "usatges dones". The search bar is at the top, and the results are displayed below. The first result is from Wikipedia, titled "Usatges de Barcelona - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure". The second result is from the blog "barcelonaesmoltmes.cat", titled "Sis històries de dones que has de conèixer - Blog". The third result is a YouTube video titled "L'Estatut de la dona a través dels Usatges de Barcelona".

Google X 🗨️ 🗣️ 🔄 🔍 ⚙️ ☰ Inicia la sessió

[Tot](#) [Imatges](#) [Productes](#) [Videos](#) [Notícies](#) [Més](#) Eines SafeSearch

Aproximadament 25.700 resultats (0,28 segons)

Wikipedia
https://ca.wikipedia.org/wiki/Usatges_de_Barcelona

Usatges de Barcelona - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure
Els **Usatges de Barcelona** (llatí: Usatici Barchinonae) foren una recopilació dels **usatges** que formaven el dret consuetudinari barceloní; a mesura que es ...
Falta: dones | Cerca amb: dones

barcelonaesmoltmes.cat
<https://blog.barcelonaesmoltmes.cat/sis-histories-de-don...>

Sis històries de dones que has de conèixer - Blog
A més, aquesta comtessa de Barcelona va col·laborar en la redacció dels **Usatges de Barcelona**, el gran codi legal de la Catalunya medieval. Els castells van ...

YouTube
<https://www.youtube.com/watch...>

L'Estatut de la dona a través dels Usatges de Barcelona
Aquest vídeo té com objectiu socialitzar el meu Treball de fi de Grau anomenat "L'Estatut de la dona a través dels **Usatges**".
YouTube · Ivonne SP · 25 de des. 2023

8. Bibliografia

- Aurell, J. (2017). *La escritura de la memoria. De los positivismos a los postmodernismos*. Universitat de València.
- Aurell, M. (1998). *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*. Editorial Omega. Barcelona.
- Bastardas, J. (1991). *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII*. Establiment del text en llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona. Pagès Editors. Barcelona.
- Bolòs, J. (2000). *La vida quotidiana a Catalunya en l'Època Medieval*. Fotografies de Ramón Manent. Edicions 62. Barcelona.
- Bonnassie, P. (1988). *Cataluña mil años atrás (siglos X-XI)*. Ediciones Península. Barcelona.
- Boorstin, D.J. (1997). *Compendio histórico de los Estados Unidos: un recorrido por sus documentos fundamentales*. Fondo de cultura económica. México.
- Bruke, P. (Ed.). (1996). *Formas de hacer historia*. Alianza Editorial. Madrid.
- Castellà, R. (Eds.). (2017). *Història i Memòria a Catalunya: Dones*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Agència Catalana del Patrimoni Cultural. Barcelona.
- Comas, M. (2021). Ser vídua a la Catalunya medieval. *Plecs d'història local*, 180, 14-17.
- De Beauvoir, S. (1949). *Le deuxième sexe*. Gallimard. París.
- Del Val Valdivieso, M. I., & Jiménez Alcázar, J. F. (Eds.). (2013). *Las mujeres en la Edad Media*. Col·lecció (Monografías de la Sociedad Española de Estudios Medievales, 3). Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia. Murcia.
- Ferrer, M.T. (Ed.). (2011). *Jaume I: Commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I* (Vol. 2, pp. 133-169). Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

- Figa, L. (1973). Estatuto personal y patrimonial de los cónyuges en Cataluña. *Anuario de derecho civil*, Vol. 26, (4), pp. 1099-1148.
- Farías, V. (1993-1994). Problemas cronológicos del movimiento de Paz y Tregua catalán del siglo XI. *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, (14-15), pp. 9-37. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- Freedman, P. H. (2013). Servitud pagesa en la Catalunya medieval. *Catalan Historical Review*, (6), pp.147-156.
- García, M. del C. (1990). *Las mujeres en Zaragoza en el siglo XV*. Zaragoza: Ayuntamiento, Delegación de Acción Cultural.
- Gómez-Acebo, I. (2005). *La mujer en los orígenes del cristianismo*. Editorial Desclée de Brouwer. Bilbao.
- González, D. M., & Plaza, F. del M. (Eds.). (2022). *Estereotipos femeninos desde la antigüedad clásica hasta el siglo XVI*. De Gruyter. Berlín.
- Gràcia, E. (2006). *La família tarragonina a la segona meitat del s.XIV*. Arola Editors. Tarragona.
- Hoyos, I. M. (1995). El juramento y el deber-derecho de honrar el nombre de Dios. *Dikaion. Revista de Actualidad Jurídica*, 4, 107-118.
- I Bou, G. G. (1996). Els jueus i els Usatges de Barcelona. *Barcelona quaderns d'història*, pp. 117-124.
- López, E. (Ed.). (2021). *Las mujeres en la Edad Media*. Semana de Estudios Medievales. Gobierno de la Rioja, Instituto de Estudios Riojanos, Nájera.
- Lalinde, J. (1962). La sucesión filial en el derecho visigodo. *Anuario de historia del derecho español*, (32), pp. 113-130.
- Pagès, A. (2017). El Queenship como modelo teórico de poder formal e informal aplicado a la nobleza: apuntes para una propuesta metodológica. *Journal of Feminist, Gender, and Women's Studies*, 5, pp. 47-56.
- Parra, J. (1995). Principios generales del derecho de familia. *Revista De La Facultad De Derecho Y Ciencias Políticas*, (95), pp. 90-140.

- Pérez, I. (1991). Les dones en el dret clàssic català: un discurs sexual. Duoda. *Papers de Treball*, pp. 45 - 84.
- Plans, L. (Ed.) (20-21 de febrer de 2004). *Actes del IV Congrés de la CCEPC Església, societat i poder a les terres de parla catalana*. Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Institut Ramon Muntaner, Universitat de Vic.
- Tanner, N.P. (2003). *Los concilios de la Iglesia*. Biblioteca de Autores Cristianos. Madrid.
- Scott, J. (1988). *Gender and the Politics of History*. Columbia University Press. New York.
- Segura Graíño, C. (1992). *Los espacios femeninos en el Madrid medieval*. Madrid: Horas y Horas, D.L..
- Serra, R. (1969). *Honor, Honra e Injuria en el derecho medieval español*. Universidad de Murcia.
- Silleras, N. (2005-2006). Reginalitat a l'Edat Mitjana hispànica: concepte historiogràfic per a una realitat històrica. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, (50), pp. 121-142.
- To, L. (2001). Las mujeres en la sociedad catalana de los siglos IX al XI. *Arenal: Revista de historia de las mujeres*, 8(2), pp. 349-363.
- Udina, F., & Udina, A. M. (1985-1986). Consideracions a l'entorn del nucli originari dels "Usatici Barchinonae". Estudi general: *Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, 5-6, pp. 87-107.
- Universidad Rey Juan Carlos, Servicio de Publicaciones. (2000). *La prueba y medios de prueba. De Roma al derecho moderno: actas del VI Congreso Iberoamericano y III Congreso Internacional de Derecho Romano*. Madrid.
- Valls Taberner, F. (1984). *Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*. Amb pròleg de Jesús Fernández Viladrich i Manuel J. Peláez; i amb una preparació de l'obra, selecció d'originals i correccions a càrrec de Manuel J. Peláez i Enrique M. Guerra. Editat per Promociones Publicaciones Universitarias, S.A.. Barcelona.

-Vinyoles, T. (1976). *Les barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana :1370-1410*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona.

9. Webgrafia

-Ariès, P. & Duby G. (2003). *Historia de la vida privada. Del Imperio romano al año mil*. Editor digital Titivillus.

<https://archive.org/details/AriesPhilippeDubyGeorgesHistoriaDeLaVidaPrivada/Aries%2C%20Philippe%20%26%20Duby%2C%20Georges%20-%20Historia%20de%20la%20vida%20privada%2C%201.%20Del%20Imperio%20romano%20al%20año%20mil/>. Consultat el juliol 2023.

-Caso, Á. (2005). *Las Olvidadas, una historia de mujeres creadoras*. Epublibre.
https://static1.squarespace.com/static/60455043b7d9213268b17330/t/609941311c911976f7b3a2a7/1620656435760/Las_olvidadas_Angeles_Caso.pdf.

Consultat el febrer de 2024.

- De Brocà, G. (1918). *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia. Textos jurídicos catalans, escriptors 1/1* (1985). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.
<https://hdl.handle.net/20.500.14226/572>. Consultat l'agost de 2023.

- Eiximenis, F. (1499). *Regiment de la cosa pública*. Biblioteca Valenciana Digital.
<https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.cmd?id=333>. Consultat el desembre de 2023.

-Gotard, H. (1588). *Constitucions y altres drets de Cathalunya : compilats en virtut del cap. de cort XXIII. de les Corts per la S.C. y Reyal Maiestat del Rey Don Philip nostre senyor celebradas en la vila de Montso any MDLXXXV*. Volum primer. Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico.
<https://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=448486> Consultat el febrer de 2024.

-Institut d'Estudis Catalans. (2007). *Anuari MCMVII*. Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives. <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmct72f9>
Consultat el març de 2024.

- Perrot, M., & Duby, G. (Eds.). (1992). *Historia de las mujeres en Occidente: La Edad Media* (Vol. 2). Taurus.
<https://cursoshistoriavdemexico.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/07/georges-duby-y-michelle-perrot-historia-de-las-mujeres-2.-la-edad-media.pdf> Consultat el juliol 2023. Consultat el juliol de 2023.

- Resnick, I. M. (2000). Marriage in Medieval Culture: Consent Theory and the Case of Joseph and Mary. *Church History*, 69(2), 350–371.
<https://doi.org/10.2307/3169584>. Consultat l'abril de 2024.

-Rigby, S. H. (2000). The Wife of Bath, Christine de Pizan, and the Medieval Case for Women. *The Chaucer Review*, 35(2), 133–165.
<http://www.jstor.org/stable/25096124>. Consultat el març de 2024.

-Saller, R. P. (1999). Pater Familias, Mater Familias, and the Gendered Semantics of the Roman Household. *Classical Philology*, 94(2), 182–197.
<http://www.jstor.org/stable/270558>. Consultat el març de 2024.

-Sant Dionís, N. (1413). *Compendium Constitucionum Generalium Cathalonie. Textos jurídics catalans, Lleis i costums 11/16*. Álvarez, D., (Ed.). (2016). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.
<https://www.parlament.cat/document/cataleg/177588.pdf>. Consultat el maig de 2024.